

บทที่ ๒

การเรียนรู้ในทางการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมือง

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความเข้าใจทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ของประชาชนอำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรีนั้น จำเป็นต้องกล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมือง (Political Socialization) วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) และการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) ก่อน เนื่องจากเป็น จุดกำเนิดของสาระทางการเมือง ที่ทำให้ประชาชนมีภาพพจน์ในลักษณะต่าง ๆ ตอบบาททางการเมือง ที่ทำให้ประชาชนมีในระบบการเมืองของไทย ในบทนี้จะเริ่มพิจารณาแนวทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นลำดับต่อไป

Political Socialization เป็นคำที่นักรัฐศาสตร์ไทยใช้ในความหมายทาง ภาษาไทยไม่เหมือนกัน บางท่านใช้คำว่า การเรียนรู้ทางการเมือง^๑ สังคมประกิตการเมือง^๒ การให้ความรู้ทางการเมือง^๓

^๑ กมล สมวิเชียร. ประชาธิปไตยกับสังคมไทย. (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๑๓. และโปรดดู บุญชาติ พรหมพูล, "การเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียน นายเรืออากาศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๒๔.

^๒ คณะอาจารย์ผู้ทำการวิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย. (นครหลวงกรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๑๐๘.

^๓ วิสุทธิ โปธิแทน, "การให้ความรู้ทางการเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ," รัฐศาสตร์สาร ๓ (สิงหาคม ๒๕๑๘): ๓๒.

การอบรมและชักจูงประชาชนให้เข้าสู่ระบบการเมือง และบางท่านให้ทับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Political Socialization แทนคำไทยก็มี ผู้ศึกษาได้พิจารณาแล้วเห็นว่า คำว่า "การเรียนรู้ทางการเมือง" เป็นคำที่สั้นและกระชับดีกว่า จึงใช้คำนี้แทนคำว่า Political Socialization หรือบางครั้งอาจทับศัพท์แทนในบางโอกาส

ความหมายของ "การเรียนรู้ทางการเมือง"

การเรียนรู้ทางการเมือง (Political Socialization) เป็นขบวนการให้ความรู้และการเรียนรู้เกี่ยวกับการเมือง ในการนี้ H. Victor Wiseman ได้ขยายความอีกว่า เป็นการบรรจุคนเข้าไปในวัฒนธรรมในทางการเมืองของสังคม โดยการเรียนรู้ถึงสิ่งที่ตกทอดทางสังคม (Social Heritage) ซึ่งเริ่มตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของชีวิตในครอบครัว ต่อเนื่องมาในสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันทางศาสนา, โรงเรียน, กลุ่มทำงาน, สมาคม, อาสาสมัคร, สื่อมวลชน, พรรคการเมือง หรือสถาบันต่าง ๆ ของรัฐบาล กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองนี้จะสิ้นสุดลงเมื่อตาย ไร้ความสามารถ หรือถูกตัดขาดจากสังคม หรือข่าวสารโดยสิ้นเชิง

^๑ อรรถพ พงษ์วาท, "การศึกษากับการเมือง," วารสารสังคมศาสตร์ ๑๑ (มกราคม ๒๕๑๗): ๑๑๒.

^๒ อุบลชัย นิทรานนท์, "แนวทางการศึกษา และวิเคราะห์กระบวนการ Political Socialization," รัฐศาสตร์นิเทศ ๘ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๑๗): ๘.

^๓ Jarol B. Manheim, The Politics Within : A Primer in Political Attitudes and Behavior. (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1975), p. 64. อ้างใน วิสุทธิ โปธิแทน, "ความคิดเกี่ยวกับการให้ความรู้ในทางการเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมในทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพในประเทศไทย," รัฐศาสตร์สาร ๓ (สิงหาคม ๒๕๑๘): ๘๘-๘๐.

^๔ H. Victor Wiseman, Politics in Everyday Life. (Oxford: Basil Blackwell, 1966), p. 64.

^๕ Manheim, The Politics Within: Primer in Political Attitudes and Behavior, p. 18.

Lucian Pye กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมือง อยู่ที่กระบวนการเรียนรู้ การศึกษาและการสร้างค่านิยมและทัศนโลก (World View) ของบุคคลตั้งแต่แรกเกิดอันได้แก่ ระดับครอบครัว รวมทั้งการศึกษาในระดับเพื่อนเล่น และโรงเรียน มหาวิทยาลัย ไปจนถึงการได้รับความรู้ทางการเมือง (Political Socialization) ในสังคม ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ (Socialization Process) อาจแบ่ง ออกได้เป็น ๔ ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่หนึ่ง เป็นขั้นตอนมูลฐานที่ทารกเริ่มเกิดมาจะได้รับการฝึกฝนการถ่ายทอดอบรม ให้เขาสู่ความมีสภาพเป็นสมาชิกในสังคม ซึ่งเป็นขั้นตอนที่อบรม ทำให้คนเรียนรู้ทัศนคติ ค่านิยม ความชำนาญ ความสัมพันธ์ของบทบาทต่าง ๆ ของบุคคล ทำให้คนเรียนรู้วิถีดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่น ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นขั้นตอนอบรมบุคคลให้มีโครงสร้างบุคลิกมูลฐาน (Basic Personality Structure) หรือวัฒนธรรมมูลฐาน องค์การที่สำคัญที่มีอิทธิพลมากที่สุดที่มีส่วนในการถ่ายทอดวัฒนธรรมในขั้นตอนนี้ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน และสถาบันการศึกษาในลำดับต่อมา

ขั้นตอนที่สอง เป็นขั้นตอนอบรมที่ก่อให้เกิดบุคคลเริ่มมีพื้นฐาน ความรู้ ความเชื่อ หรือ อักนัยหนึ่ง ทำให้คนเริ่มมีเอกภาพส่วนบุคคล เป็นขั้นที่ประสบการณ์ต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อจิตใจสำนึก ซึ่งจะเป็นผู้กำหนดโครงสร้างบุคลิกมูลฐานของบุคคลนั้น ในตอนนี้บุคคลจะมีความสำนึกว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม หรือที่เรียกว่า Identity ซึ่งพร้อมบูรณด้วยอวัยวะทางจิตวิทยาอื่น ๆ เช่น การระบายออกซึ่งอารมณ์ ความรู้ซึ่งฝังอยู่ในความทรงจำ ความเข้าใจต่าง ๆ เป็นต้น

^๑ Lucian W. Pye, Politics Personality and Nation Building. Burma's Search for Identity. (New Haven and London: Yale University Press, 1966), pp. 44-46.

ขั้นตอนที่สาม เป็นขั้นตอนที่บุคคลได้รับการ เรียนรู้ทางการเมือง ในตอนนี้บุคคลเริ่มมีความรู้ในสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง เป็นการหล่อหลอมทำให้เกิดบุคลิกภาพทางการเมืองขึ้นในตัวบุคคล ทำให้บุคคลเริ่มมีความคิดพินิจพิจารณาในทางการเมืองขั้นตอนจนมีทัศนคติและความเข้าใจถึง เหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ

ขั้นตอนที่สี่ เป็นขั้นตอนที่บุคคลมาจากการ เป็นสมาชิกการเมือง "ที่ไม่มิกิจกรรม" มาเป็นผู้ที่เข้าร่วมมีบทบาททางการเมือง ขั้นนี้เรียกว่า "Political Recruitment Process" เป็นขั้นที่การอบรมถ่ายทอดทำให้บุคคลมีความเข้าใจทางการเมืองลึกซึ้งขึ้น และมีความรู้สึกนึกคิดในทางการเมืองอย่างมาก จนถึงขั้นทำให้เกิดมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมและบทบาททางการเมือง จนเกิดบุคลิกภาพทางการเมือง หรือผู้บริหารพรรค หรือผู้พิพากษาแล้วแต่

ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการเรียนรู้จะมีอิทธิพลต่อค่านิยม ทัศนคติ ความรู้ หรือโครงสร้างบุคลิกภาพมูลฐาน (Basic Personality Structure) มากน้อย ขึ้นลึกไม่เท่ากัน บางครั้งการอบรมในระดับครอบครัวอาจมีอิทธิพลมากกว่าระดับกลุ่ม เพื่อนฝูง กลุ่มอาชีพ และสถาบันที่เป็นทางการ เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย แต่บางครั้งการอบรมระดับปลายจะมีอิทธิพลมากกว่า อย่างไรก็ตาม เป็นข้อสังเกตว่าในสังคมแบบจารีตประเพณีดั้งเดิม ซึ่งเป็นสังคมอิสระ ประกอบด้วยการมีรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน หรือมีลักษณะสัมพันธ์กันเป็นส่วนตัว กฎเกณฑ์ข้อบังคับทางสังคมที่อาศัยขนบธรรมเนียมประเพณี ศีลธรรม จรรยา มีความยึดมั่นในความจงรักภักดี กตัญญู ยกย่อง เคารพนับถือผู้มีวิยวุฒิ และฐานะของสังคมสูง เป็นข้อสังเกตว่าครอบครัวจะมีแนวโน้มที่มีอิทธิพลมากกว่าระดับเพื่อนฝูง กลุ่มอาชีพ และสถาบันที่เป็นทางการอื่น ๆ

* กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมือง" ใน วรรณไวทยากร : รัฐศาสตร์. (พระนคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๔๐-๔๑.

การเรียนรู้วัฒนธรรมในชั้นต่าง ๆ บางครั้งมีการขัดกันเนื่องมาจากการรับวัฒนธรรมระบบการศึกษา และเทคโนโลยีต่าง ๆ อันใหม่เข้ามาในสังคมอย่างหนึ่ง และมีการใช้กระบวนการเรียนรู้ สร้างวัฒนธรรมทางการเมืองอันใหม่ ที่ขัดกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมอีกอย่างหนึ่ง ปัญหาที่จริง เป็นปัญหาสำคัญของประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกำลังพัฒนาที่พยายามนำเอาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ ในการปลูกฝังระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของประเทศกำลังพัฒนา มักพยายามใช้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยศึกษาสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยขึ้นในสังคม ส่วนใหญ่มักจะประสบความล้มเหลว เพราะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนสูงวัยต่าง ๆ และสภาพโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมไม่ได้ สิ่งนี้เป็นข้อสังเกตอย่างหนึ่งว่า การศึกษาถึงแม้จะมีส่วนสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยอยู่บ้าง แต่การศึกษาอย่างเดียวไม่อาจลบล้างเสียซึ่งประสบการณ์ในการรู้จักกันอื่นได้

ฉะนั้น การจะเข้าใจวัฒนธรรมการเมืองของประเทศหนึ่งประเทศใด จำเป็นต้องศึกษาความเป็นมาของประเทศ รวมทั้งความเป็นมาของบุคคลในประเทศ ศึกษาถึงค่านิยมของบุคคล ความเชื่อ ความเข้าใจในสิ่งแวดล้อม ทักษะคติซึ่งแสดงออกหรือไม่แสดงออก ความรู้สึกที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ และเพื่อนร่วมชาติ ความสำนึกในความเป็นชาติ (หรือการขาดความเข้าใจดังกล่าว) และปฏิกิริยาทั้งทางอารมณ์ และกริยาอื่น ๆ ของบุคคลที่มีต่อเหตุการณ์ หรือการกระทำใด ๆ หมายความว่าจุดแห่งความสนใจส่วนหนึ่งจะมาอยู่ที่กระบวนการศึกษาและกระบวนการสร้างค่านิยม และทัศนโลก (World View)^๒

๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

Coleman กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมือง (Political Socialization) ว่าเป็นกระบวนการให้ความรู้และการเรียนรู้ทางการเมืองที่บุคคลได้มาซึ่งทัศนคติ และความรู้สึก (Attitudes and feelings) ต่อระบบการเมือง และคอบทบาทของคณะบอบการเมือง ทั้งนี้รวมถึงการมีโลกทัศน์ (Cognition) คือ สิ่งที่คนหนึ่งรู้ หรือเชื่อเกี่ยวกับระบบการเมือง ความคงอยู่และการปฏิบัติการของระบบการเมือง การมีความรู้สึก และการมีความสำนึกในความ สามารถในทางการเมืองของตน

ฉะนั้น การเรียนรู้ทางการเมืองก็คือ เป็นการศึกษาด้านการเมืองนั่นเอง แต่การศึกษา มิได้หมายความเฉพาะเป็นการสอนและการเรียนในสถาบันการศึกษา เช่น โรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมรวมถึงการเรียนรู้ และการเลียนแบบจากสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ล้อมรอบตัว และแม้แต่จากมนุษย์ด้วยกันเอง เพราะฉะนั้น ความสำคัญของการศึกษาวิ่งมี มากในกระบวนการให้ความรู้ทางการเมือง

ในการเรียนรู้ทางการเมืองจะต้องมีตัวผู้ให้ หรือเอเยนต์ ซึ่งอาจแยกออกได้หลาย ประเภท เช่น เอเยนต์ที่เป็นบุคคลที่มีความติดอกติดพันอันอย่างใกล้ชิดกับผู้รับความรู้ เอเยนต์นี้ คือ พ่อ แม่ และสมาชิกของกุ่ม ที่อยู่ในระดับเดียวกันของในฐานะของแต่ละคน เอเยนต์ที่เป็น สถาบัน เช่น โรงเรียน หรือสถาบันการศึกษาอื่น ๆ สถาบันพรรคการเมือง นอกจากนี้เอเยนต์ ในการให้ความรู้ทางการเมืองก็คือ สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น^๓

¹ James S. Coleman, "Introduction," in Education and Political Development, ed. James S. Coleman (New Jersey: Princeton University Press, 1968), p. 18.

² Harry Schofield, The Philosophy of Education: An Introduction. (London: George Allen and Unwin, 1972), p. 17.

³ Manhien, The Politics Within: A Primer in Political Attitudes and Behavior, pp. 52-69.

Almond และ Powell กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมือง หมายถึงกระบวนการนำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะทำให้บุคคลมีทัศนคติหรือความรู้สึกต่อระบบการเมืองของประเทศที่มีต่อระบบการเมืองนั้น การเรียนรู้ทางการเมืองจึงเป็นกระบวนการที่จะเปลี่ยนแปลง หรือรักษาวัฒนธรรมทางการเมืองไว้ เป็นกระบวนการที่จะทำให้พลเมืองของประเทศมีความรู้เรื่องของการเมือง การปกครองของประเทศ ก่อให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิด ชอบพอ เกลี้ยขจัด หรือนิ่งเฉยต่อการเมือง ระบบการศึกษาเป็นสถาบันหนึ่งที่เข้าเกี่ยวข้องกับกระบวนการนี้ ตั้งแต่บุคคลเกิดจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่^๑

พวกมีการศึกษาชั้นอุดมศึกษาเป็นผู้ตระหนักถึงบทบาท และความสำคัญของรัฐบาลเป็นผู้สนใจกิจการของรัฐบาล และทางการเมือง เป็นปัจจัยสำคัญนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นคนว่าบุคคลไม่สนใจในการหาเสียงเลือกตั้ง จึงพอกกล่าวได้ว่า ถ้าบุคคลใดติดตามเรื่องราวทางการเมือง ตลอดจนกิจการ และผลงานของรัฐบาล กล่าวได้ว่าเขาให้ความสนใจทางการเมือง และมีแนวโน้มที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง^๒

เป็นที่ยอมรับกันว่าผู้ที่ได้รับการศึกษาชั้นสูง เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำมาซึ่งความก้าวหน้าแก่ประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม เพราะการศึกษาเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเจริญทางด้านเทคโนโลยี และทางด้านวิชาการ อันจำเป็นต่อสังคมสมัยใหม่ การศึกษาเป็นเรื่องของการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง^๓

^๑ Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Jr. Comparative Politics: Development Approach. (Boston: Little Brown, 1966), pp. 64-72.

^๒ สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษา กับการพัฒนาทางการเมืองของไทย" ใน วรรณ-ไวทยากร : รัฐศาสตร์. (พระนคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๑๑-๑๒.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

การศึกษา มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมทางการเมืองในแง่ที่ว่าวัฒนธรรมทางการเมืองมีส่วน
เกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมือง และการเรียนรู้ทางการเมืองนี้เองสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการศึกษา

วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลในประเทศซึ่ง
มีผลโดยตรงต่อการเมืองของประเทศนั้น ๆ

Almond และ Verba กล่าวถึงความเข้าใจทางการเมือง ปัจจัยสำคัญอยู่ที่
การศึกษา ซึ่งทั้งสองคนพบว่าการศึกษาทำให้คนมีความรู้เรื่องการเมืองดีขึ้น และมีความเชื่อมั่นสูง
ในบทบาททางการเมืองของตน สถานศึกษามีบทบาทอย่างสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติ
ค่านิยม บุคลิกภาพของผู้ที่เขามาศึกษาและก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองที่แตกต่างไปจากบุคคล
ที่มีการศึกษาคำ เช่น คนที่มีการศึกษาสูงย่อมจะมีความสนใจทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทาง
การเมืองสูงกว่าบุคคลที่มีการศึกษาคำ

ซึ่ง Almond และ Verba ได้แสดงให้เห็นอีกว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญ
ยิ่งในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของบุคคล เพราะทำให้คนที่ได้รับการศึกษานั้นมีความสำนึก
ในบทบาทของรัฐบาล ใฝ่รับข่าวสารทางการเมือง และได้รับรู้ทัศนะทางการเมือง ซึ่งน่าจะมี
ประโยชน์ต่อระบอบประชาธิปไตย หรืออาจกล่าวได้ว่า การศึกษาที่บุคคลได้รับจะมีอิทธิพลอย่าง
สำคัญยิ่งต่อทัศนะทางการเมืองของบุคคล

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^๓ Gabriel A. Almond and Sidney Verba, Education and Political Development. ed. James S. Coleman (New Jersey: Princeton University Press, 1965), p. 20.

^๔ Ibid., p. 18.

Dawson และ Prewitt กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมือง เป็นกระบวนการที่เอกชนแต่ละคนรวมกัน โดยมีโครงสร้างทางทัศนคติและแบบแผนของพฤติกรรมที่ยอมรับ และเชื้อเพลิงกลุ่มทางสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่ง หมายถึงวิถีทางที่สังคมโคด้ายหอคิววัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมจากรุ่นหนึ่ง ไปยังอีกรุ่นหนึ่ง กระบวนการนี้จะรักษาบรรทัดฐานทางการเมืองและสถาบันทางการเมืองที่เก่าแก่โบราณเอาไว้ และในทางตรงข้าม หน่วยงานที่อบรมทางสังคมในลำดับต่อมา จะถ่ายทอดค่านิยมทางการเมืองให้แตกต่างไปจากอดีต เช่น เด็กจะถูกเลี้ยงให้โตขึ้นมาพร้อมกับให้มีการคาดหวังทางการเมืองและทางสังคมแตกต่างไปจากบรรพบุรุษของเขา เป็นต้น กระบวนการเรียนรู้นี้เป็นตัวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม

Easton และ Dennis กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมือง ประกอบด้วย กระบวนการของการพัฒนาการในคนต่าง ๆ ที่ทำให้บุคคลได้รับทัศนภาพทางการเมือง (Political Orientation) และรูปแบบพฤติกรรมของตน

^๑ Richard E. Dawson and Kenneth Prewitt, Political Socialization (Boston: Little Brown Co., 1969), p. 4.

^๒ Ibid., p. 5.

^๓ Easton and Dennis, Children in the political System: Origins of Political Legitimacy, (New York: McGraw-Hill Book Company, 1969), p. 7. อ้างใน สุชาติ ราษฎร์คุษี, "ภาพพจน์เกี่ยวกับอำนาจทางการเมืองของนักเรียนไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนระดับประถมและมัธยมในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๓๘.

Greenstein กล่าวว่าการเรียนรู้ทางการเมือง ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับ
การเมืองในทุก ๆ ด้าน ทั้งในรูปแบบ และนอกแบบ ทั้งโดยจงใจ และไม่จงใจ การเรียนรู้ทาง
การเมืองดังกล่าวจะเกิดขึ้นทุกขั้นตอนของวัฏจักรชีวิต (Life Cycle)

Sigel กล่าวว่าการเรียนรู้ทางการเมือง เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้จากการ
ถ่ายทอดบรรทัดฐาน (norms) และพฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งเป็นที่ยอมรับ และกำลังดำเนินอยู่
ในกระบวนการเมืองนั้น จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง^๒

ทินพันธ์ นาคะตะ มีความเห็นว่า "การเรียนรู้ (Socialization) โดยทั่วไป
เป็นการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลซึ่งมีการกระทำต่อกัน และเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง
เมือง แต่การเรียนรู้ทางการเมือง เป็นได้ทั้งการเรียนรู้เกี่ยวกับการเมือง หรือไม่เกี่ยวกับการเมือง
มีผลต่อทัศนคติ และพฤติกรรมทางการเมือง รวมทั้งการเรียนรู้ทัศนคติทางการเมือง และการมีบุคลิก-
ภาพในทางการเมือง"^๓

Weissberg กล่าวว่าการเรียนรู้ทางการเมือง เป็นกระบวนการเรียนรู้ใน
เรื่องเกี่ยวกับรัฐบาล และการเมือง ซึ่งปรากฏผลอย่างชัดเจนในการแสดงพฤติกรรมทางการเมือง
ออกมา เช่น พฤติกรรมการเลือกตั้ง^๔

¹ Fred I. Greenstein, "Political Socialization" International Encyclopedia of the Social Sciences. (New York: The Free Press, 1968), Vol. p. 55. อ้างใน สุชาติ ราษฎร์คุษี, เรื่องเดียวกันในนี้.

² Roberta Sigel, "Assuptions About the Learning of Political Values" The Annuals, 361 (1967): 13.

³ Thinapan Nakata, The Problems of Democracy in Thailand: A Study of Political Culture and Socialization of College Students (Bangkok: Praepittaya International, 1975), p. 88.

⁴ Robert Wissberg, Political Learning, Political Choice and Democratic Citizenship. (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1974), p. 88.

Langton ได้สรุปอย่างกว้าง ๆ ว่า การเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับวิถีทางของการสืบทอดวัฒนธรรมทางการเมืองภายในสังคมหนึ่ง ๆ จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง^๑ และการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการของการสืบทอดผ่านตัวการต่าง ๆ ของสังคมซึ่งจะทำให้แต่ละคนได้เรียนรู้ในการที่จะกำหนดรูปแบบของตนในส่วนสัมพันธ์กับการเมืองให้เหมาะสม^๒

Froman กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมืองเป็นการเรียนรู้ในการกำหนดสถานภาพของตัวเองให้เหมาะสมกับรูปแบบของสังคมนั้น ๆ โดยการเรียนรู้ผ่านตัวการต่าง ๆ ของสังคม^๓

Lundberg ให้ความหมายการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการของการกระทำต่อกันซึ่งแต่ละบุคคลได้เรียนรู้นิสัย ทักษะ ความเชื่อ และความปรารถนาที่จะมีชีวิตที่ดีในสังคม^๔

Mam เห็นว่า การเรียนรู้ทางการเมืองเป็นการแนะนำชักจูงบุคคลให้มีลักษณะเป็นแบบเดียวกันในสังคม และกลุ่มที่เขาเป็นสมาชิก^๕

^๑ Kenneth P. Langton, Political Socialization. (London: Oxford University Press, 1969), p. 4.

^๒ Ibid., p. 10.

^๓ Louis Froman, "Personality and Political Socialization," Journal of Politics. 23 (1961): 342.

^๔ George A. Lundberg, et al. Sociology (Tokyo: John Weatherhill, 1968), p.270. และอาจใน สมพร เชี่ยวเม่น, "ความเชื่อทางการเมืองของข้าราชการไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาการปกครองบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๖๓.

^๕ Leon Mam, Social Psychology. (Sydney: John Wiley & Sons Australasia Ply. Ltd., 1972), p.6 และโปรดดู สมพร เชี่ยวเม่น, เรื่องเดียวกัน.

Wirt, Morey และ Brakeman ได้ให้ความหมายการเรียนรู้ทางการเมือง เป็นกระบวนการที่บุคคลได้รับความรู้ ความนิยม และความเชื่อในทางการเมือง จากช่วงระยะเวลาหนึ่ง ในความสัมพันธ์ที่ใหญ่ที่สุด

Ellsworth และ Stahnke เห็นว่าการเรียนรู้ทางการเมือง เป็นหน้าที่สำคัญที่จะเข้าใจทางการเมือง เป็นกระบวนการที่มีผลต่อชีวิตของบุคคลในทางการเมือง ในการกำหนดรูปแบบของทัศนคติที่มีต่อการเมือง เพื่อควบคุมวิธีดำเนินกิจการสาธารณะ

Michael Rush และ Phillip Athoff ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ทางการเมืองเอาไว้ว่าเป็น

กระบวนการที่ปัจเจกบุคคลรู้จักว่าตนอยู่ในระบบการเมือง และทำให้เกิดความสำนึก (perception) หรือปฏิกิริยา (reaction) ต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง (political phenomena) กระบวนการอันนี้เกิดจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (economic social and culture environment) ของสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ และยังเกิดจากกระบวนการปะทะสังสรรค์ (interaction) ของบุคลิกภาพ และประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลนั้นอีกด้วย

^๑ Frederick M. Wirt, Introductory Problems in Political Research. (New Jersey: Prentice-Hall, 1970), p. 31.

^๒ John W. Ellsworth and Arthur A. Stahnke, Politics and Political Systems. (New York: McGraw-Hill Book Company, 1976), p. 30.

^๓ Michael Rush and Phillip Athoff, Introduction to Political Sociology. (London: Western Printings Service Press, Ltd.), p. 16.
อ้างใน สมบัติ วงศ์ศรีรัตน์, "การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมือง และพื้นฐานบางแง่ของวัฒนธรรมการเมืองไทย" ใน การพัฒนาเมืองไทย ลิขิต ชีร์เวคิน, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, ๒๕๑๘), หน้า ๒๘๘.

อุษณีย์ ฉัตรานนท์ กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมือง หมายถึง "การศึกษากระบวนการในการสร้างและคอย ๆ พัฒนา เปลี่ยนแปลงแนวโน้ม ทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อดั้งเดิมของบุคคลตั้งแต่ในวัยเด็ก เมื่อเริ่มก้าวเข้ามามีบทบาทในสังคมจนกระทั่งเจริญวัย"^๑

การเรียนรู้ทางการเมืองนี้ ส่วนหนึ่งจะเป็นเรื่องของระบบการศึกษา และบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นนั้นจะมีทัศนคติ ค่านิยม และบุคลิกภาพเป็นอย่างไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับนโยบายการศึกษาว่ามีอยู่อย่างไร^๒ เพราะฉะนั้น ถ้านโยบายการศึกษามุ่งไปในทางใด การเรียนรู้ของบุคคลก็มุ่งไปในทางนั้นด้วย

Harbison และ Myers กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชนอาจจะใช้กระบวนการที่เรียกว่า "การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์" (Human Resource Development) ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะหาทางเพิ่มพูนความรู้ความชำนาญ และความสามารถในสังคม และหากพิจารณาในแง่รัฐศาสตร์ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นการใฝ่หาวิธีเพื่อเตรียมการให้คนวัยรุ่น ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ดังกล่าว อาจจะดำเนินการได้หลายวิธีต่าง ๆ กัน แต่ในบรรดาวิธีการทั้งปวงนั้น วิธีที่เห็นได้เด่นชัดที่สุด ก็คือการให้การศึกษาอย่างเป็นทางการ^๓ (Formal Education) ซึ่งมีผู้แสดงทัศนะไว้ว่า "การศึกษา" มีส่วนทำให้คนมีทัศนะกว้างไกล และมีจิตใจกว้างขวางที่จะรับคำวิพากษ์วิจารณ์ หรือการคัดค้านอย่างมีเหตุผล ทำให้รู้จักยับยั้ง

^๑ อุษณีย์ ฉัตรานนท์, "แนวทางการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการ Political Socialization," รัฐศาสตร์นิเทศ : ๘.

^๒ David E. Apter, The Politics of Modernization. (Chicago: The University of Chicago Press, 1965), p. 145. อ้างใน สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมือง" ใน วรรณไวทยากร : รัฐศาสตร์, หน้า ๒๐.

^๓ Frederich Harbison and Charles A. Myers, Education: Manpower and Economic. (New York: McGraw-Hill Book Company, 1964), p. 2.

ซึ่งใจไม่ให้ทำอะไรรุนแรง และในที่สุด ทำให้คนมีความสามารถในการเลือกตัวแทนอย่างฉลาด และมีเหตุผล

การเรียนรู้ทางการเมือง ในความหมายทั่วไปหมายถึง วิธีทางที่สังคมถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองจากรุ่น (Generation) หนึ่ง ไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง (Generation) ซึ่งวิธีการนี้จะช่วยรักษา traditional political norms และสถาบัน หรือในคำอื่นอีกคำหนึ่งก็คือ เมืองคือการที่รับการ Socialization ให้การอบรมสั่งสอนค่านิยมทางการเมือง ซึ่งแตกต่างไปจากอดีต หรือเมื่อเติบโตขึ้นพร้อมกับความหมายในทางการเมือง และสังคมที่แตกต่างไปจากบรรพบุรุษของเขา วิธีการ Socialization เป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงสังคม และการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมือง

ความหมายของวัฒนธรรม ที่บรรดานักวิชาการสมัยใหม่ใช้นั้น เป็นนัยความหมายในทางวิชาการ สังคมศาสตร์นั้น หมายถึง แบบการดำรงชีวิตของกลุ่มชน ซึ่งสมาชิกเรียนรู้ถ่ายทอดกันไป คอยการ สั่งสอนอบรมทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือหมายความง่าย ๆ ว่า แบบแผนชีวิตความเป็นอยู่ของชนกลุ่มหนึ่งในขณะหนึ่งเท่านั้น โดยไม่จำเป็นที่จะต้อง เป็นแบบแผนหรือวิถีชีวิตที่เป็นสิ่งคงามเสมอไป และไม่ว่าจะแบบอย่างนั้น โดยไม่จำเป็นว่าหรือเพิ่ง เกิดขึ้นก็ตาม ถ้าทราบใดคนที่อยู่ร่วมกัน ในกลุ่มนั้น เห็นดี เห็นชอบ ที่จะ เป็นอยู่กัน คอยชีวิตแบบนั้นแล้ว นั่นคือวัฒนธรรม

^๑ จรูญ สุภาพ, "ประชาธิปไตยกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และระบอบการเมือง," วารสารสังคมศาสตร์ ๒ (กรกฎาคม ๒๕๐๕): ๔๘-๕๐.

^๒ เมธา สุขบรรทัด, ประชาธิปไตยและหน้าที่ของผู้แทนราษฎร, (พระนคร: โรงพิมพ์เจริญวิทย์, ๒๕๑๓), หน้า ๑๖๔-๑๖๕.

^๓ พัทยา สายหู, "การใช้แบบความคิดเรื่องวัฒนธรรมในการพัฒนาประเทศ" ใน วรรณไวทยากร : ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. (พระนคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๓.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

เราจะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมนั้นคือพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทุกสิ่งทุกอย่าง โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นสิ่งดีหรือไม่ แต่อย่างไรก็ดี โดยเหตุที่มนุษย์มีพฤติกรรมแสดงออกอย่างไรขึ้นอยู่กับ ความเชื่อ ความรู้และค่านิยม หรือความรู้สึก ฉะนั้น วัฒนธรรมจึงได้แก่ แบบแผนของความเชื่อ ความรู้และค่านิยม หรือความรู้สึกของคนในสังคมใดสังคมหนึ่งนั่นเอง จึงกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมเป็น มรดกทางสังคม (Social Heritage) ที่ส่งผ่านมายังคนรุ่นใหม่ ความสำคัญของวัฒนธรรม อยู่ที่ว่าเป็นวิถีดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม (Way of Life)^๒ หรืออีกนัยหนึ่ง วัฒนธรรมเป็นแนวทางให้คนแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ

เหตุที่วัฒนธรรมมีความสำคัญมาก เพราะวัฒนธรรมมีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมชีวิตมนุษย์อย่างกว้างขวาง อาจจำแนกเนื้อหาของวัฒนธรรมออกได้ ๓ ลักษณะ คือ

๑. วัฒนธรรมเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ ในแต่ละสังคมจะมีความคิด ความเชื่อ ของตนเองแตกต่างกัน เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับความจริงทางวิทยาศาสตร์ ความศรัทธาศาสนา ฯลฯ สิ่งที่แสดงออกมาเห็นได้ชัด คือ ผลงานค่านิยมกรรม บทกวีนิพนธ์

๒. วัฒนธรรมเกี่ยวกับการกระทำ (norms) เป็นแบบแผนเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติ คนในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น การปฏิบัติตนต่อพ่อแม่ ฯลฯ ระเบียบแบบนี้เรียกว่า บรรทัดฐาน

^๑ Arther Coben, Attitudes Change and Social Influence. (New York: Basic Books, 1964), pp. 137-138.

^๒ Robert Bierstedt, Evgene I. Meehan, Paul A. Samuelson, Modern Social Science (New York: McGraw-Hill Book Company, 1964), pp. 52-55.
และโปรดดู สมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์, "นิสิตนักศึกษากับวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๘.

๓. วัฒนธรรมเกี่ยวกับวัตถุ หรือสิ่งประดิษฐ์ (Material) ได้แก่ผลความเจริญทาง
 คำนวณวัตถุที่มนุษย์คิดค้นขึ้น เช่น เครื่องจักรกลอาคาร สถาปัตยกรรม เครื่องนุ่งห่ม

ความเชื่อ ความรู้ และค่านิยมที่มีต่อสิ่งแวดลอมทุกสิ่งทุกอย่าง เรียกว่า วัฒนธรรมของสังคม
 หรือวัฒนธรรมชนเผ่าฐาน วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมทั้งหมด หรือกล่าว
 อีกนัยหนึ่ง วัฒนธรรมทางการเมืองคือ แบบแผน ความเชื่อ ความรู้ และค่านิยมพื้นฐาน หรือวัฒนธรรม
 ชนเผ่าฐานนั้น แม้จะมีส่วนเกี่ยวกับการเมืองโดยตรง แต่บางครั้ง ความเชื่อ และค่านิยมพื้นฐานก็มี
 อิทธิพลอย่างมากต่อวัฒนธรรมทางการเมือง^๒

วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นเรื่องของการศึกษาเกี่ยวกับความรู้สึก ความเชื่อ ทักษะคติ
 ค่านิยม และแนวความคิดและพฤติกรรมที่ปัจเจกชนในสังคมต่าง ๆ มีต่อระบบการเมือง และส่วนต่าง ๆ
 ของระบบการเมือง ปัจจุบันได้มีนักรัฐศาสตร์ให้ทรรศนะเกี่ยวกับความหมายของคำดังกล่าวไว้ดังนี้

Pye และ Verba กล่าวว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นเรื่องของทัศนคติสภาวะ
 แห่งจิตใจ และความรู้สึกต่าง ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิด และมีส่วนกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองในสังคม อัน
 หมายถึงแบบแผนที่ต่อเนื่องซึ่งมีความเหมาะสมรวมกัน และต่างก็เสริมสร้างซึ่งกันและกัน^๓

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕-๗๑.

^๒ Verba, "Comparative Political Culture," p. 521.

^๓ Lucian W. Pye and Sidney Verba, eds. Political Culture and
 Political Development. (New Jersey: Princeton University Press, 1965),

Dahl ได้อธิบายว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นปัจจัยในการอธิบายแบบแผนต่าง ๆ อันแตกต่างกันของความขัดแย้งทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองลักษณะเด่น ๆ ได้แก่ ความรู้สึก หรือการยอมรับสิ่งสอนที่มึตอระบบการเมือง และที่มึตอบุคคลอื่น

Yinger ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นทัศนคติ และการยอมรับที่แต่ละคนได้รับจากระบบการเมืองนั้น ๆ ซึ่งประกอบด้วยความรู้สึกนิยม และไม่นิยมตอระบบการเมือง และการประเมินค่าตอเหตุการณ์ทางการเมือง

Manheim อธิบายว่า วัฒนธรรมทางการเมือง คือ แบบแผนของความเชื่อ และทัศนคติร่วมกันที่เกี่ยวกับเป้าหมายอันเดียวกัน ซึ่งปรากฏขึ้นในระบบการเมืองนั้น ๆ ในแง่ที่ว่าจะต้องมีผลประโยชน์ร่วมกันในขั้นพื้นฐาน และการประเมินค่าที่เหมือนกันตลอดจนการมีความเห็นพ้องตอกันจากการได้รับประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างเดียวกัน

Samuel Beer ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองเอาไว้หมายถึง "ค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติทางค่านิยม ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมือง"

^๑ Robert A. Dahl, Political Opposition in Western Democracies. (New Haven: Yale University Press, 1966), pp. 352-355.

^๒ Milton Yinger, Religion Society and the Individual. (New York: The Macmillan Company, 1962), pp. 380-381.

^๓ Jarol B. Manheim, The Politics Within. (New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1975), p. 30.

^๔ Samuel H. Beer and Adam B. Ulam, Patterns of Government. (New York: Random House, 1962), p. 32.

Almond ได้อธิบายว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นรูปแบบของทัศนคติของปัจเจกชน ที่มีต่อระบบการเมืองและต่อส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง

Pye ได้ให้ความหมายค่อนข้างจะกว้างขวางเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองไว้ว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง คือกลุ่มของทัศนคติ ความเชื่อ และความรู้สึกในใจ ซึ่งทำให้เกิดระเบียบและความหมายแก่กระบวนการทางการเมืองและก่อให้เกิดกฎเกณฑ์หรือข้อสมมติฐาน ซึ่งทุกคนยอมรับ สำหรับเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมในระบบการเมือง วัฒนธรรมการเมือง มีความหมายรวมถึงอุดมการณ์ทางการเมืองและบรรทัดฐานที่ถือเป็นหลักปฏิบัติในการปกครอง"

ในทัศนะของ Pye วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นผลิตรวมของประวัติศาสตร์ของระบบการเมือง และผลิตรวมของประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชีวิตสมาชิกของระบบการเมืองนั้น และ Pye ยังมีความเห็นต่อไปอีกว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดระบบการเมือง เพราะระบบการเมืองจะมีเสถียรภาพมั่นคงอยู่ได้ วัฒนธรรมทางการเมืองของในระบบการเมืองนั้นจะมีแนวโน้มที่เป็นอย่างเดียวกัน นอกจากนี้ Pye ยังมีความเห็นอีกว่า วัฒนธรรมทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับระบบการเมืองอย่างแยกไม่ออก อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมทางการเมืองคือระบบการเมือง โดยเหตุนี้การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นการศึกษาระบบการเมืองนั่นเอง

^๑ Gabriel A. Almond, "Comparative Political System," Journal of Politics, 18 (August 1965): 398 or Gabriel A. Almond, "Comparative Political System," in Political Behavior a Reader in Theory and Research, eds. Heing Eulau, Samuel J. Eldersveld, and Maris Janowitz (Illinois: Free Press, 1956), p. 36.

^๒ Lucian W. Pye, Aspect of Political Development. (Boston: Little Brown and Company, 1966), pp. 104-105.

^๓ Ibid., p. 105.

^๔ Ibid.

Almond และ Powell ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) เป็นความรู้สึกหรือการอบรมที่คนแต่ละคนได้รับ ซึ่งจะทำการกระทำของคนแต่ละคนมีความหมาย แต่เป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ที่ "เห็นได้ไม่ชัด" (Subjective Realm) ประกอบด้วย (๑) Cognitive orientations ได้แก่ความรู้ถึงวัตถุประสงค์ทางการเมือง และความเชื่อทางการเมือง (ไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่ถูกต้องหรือเปล่า) (๒) Affective orientations อันได้แก่ความรู้สึกต่าง ๆ ที่มีต่อวัตถุประสงค์หรือองค์การทางการเมืองทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกที่มีต่อส่วนรวม ความรู้สึกเป็นชนแปลกหน้า ความรู้สึกไม่สนใจในดีที่ควรระบบ หรือองค์การการเมืองนั้น ๆ และ (๓) Evaluative orientations ได้แก่ความคิดเห็นต่าง ๆ ที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง โดยทั่วไปมักจะเอาค่านิยมเข้าวัดวัตถุประสงค์ทางการเมืองหรือเหตุการณ์ทางการเมืองใด ๆ หมายความว่า ในที่สุดแล้วการศึกษา "ระบบการเมือง" น่าจะหันมาให้ความสนใจต่อบุคคลและแต่ละคนมากขึ้น หากเราสามารถเข้าใจ ความรู้ (Cognitive orientations) ความรู้สึก (Affective orientations) และความเห็น (Evaluative orientations) ที่มีอยู่ในระบบการเมืองใดมีต่อระบบการเมืองนั้นแล้ว เราสามารถเข้าใจถึงการเมืองในประเทศนั้นได้ใกล้เคียงความจริงที่สุด การศึกษาที่ว่า "ระบบการเมือง" ในความหมายนี้ เป็นการตีความที่กว้างขวาง คือรวมเอาสิ่งที่เราเข้าใจว่าเป็นระบบการเมืองในสมัยก่อน ๆ เช่น การเลือกตั้ง การบังคับให้เป็นตามกฎหมาย อุดมการณ์ทางการเมือง รวมทั้งรูปแบบและโครงสร้างทางการเมืองต่าง ๆ รวมถึงความนึกคิด อารมณ์ นิสัยของประชากรของประเทศ เข้าไว้ในความหมายของ "ระบบการเมือง" ซึ่งวิธีการดังกล่าว Pye กล่าวว่า เป็นผลดี ทำให้เราสามารถศึกษาเอกชนแต่ละคน

^๑ Almond and Powell, Comparative Politics: A Development Approach, p. 50. และโปรดดู กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๔๐-๔๑.

^๒ กมล สมวิเชียร, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

และสังคมทั่วไปได้ในเวลาเดียวกัน "เป็นการเชื่อมการศึกษาจิตวิทยาของบุคคลแต่ละคนกับการศึกษา
กลุ่มคนส่วนใหญ่ทั้งหมด" หรืออาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นการเข้าถึงที่ "คุณผลของ
ประวัติศาสตร์ ของกลุ่มคนร่วมกับประวัติชีวิตของคนแต่ละคน" เป็นการศึกษาระบบการเมืองทั้งหมด
โดยไม่ต้องเสียประโยชน์ของความเข้าใจจิตวิทยาของ เอกบุคคล

Almond และ Verba ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองไว้ว่า หมายถึง
ทัศนคติและความ โน้มเอียงของคนที่มีต่อ ระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง ตลอดจนทัศน-
คติเกี่ยวกับบทบาทของตนเองที่มีในระบบการเมือง เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองของชาติ
หนึ่ง ๆ ก็คือแบบแผนของทัศนคติและความ โน้มเอียงในรูปต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคมที่มีต่อระบบและ
ส่วนต่าง ๆ หรือกิจกรรมทางการเมืองที่มีอยู่ในชาตินั้น ๆ

ฉะนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองประกอบด้วย "ระบบความเชื่อที่ประจักษ์ (Empirical
beliefs) สัญญลักษณ์ที่แสดงออกและค่านิยมซึ่ง เป็นตัวกำหนดสถานการณ์หรือผลของกิจกรรมทาง
การเมือง" หรือ "การเรียนรู้ทางการเมือง ซึ่งได้แก่ ทัศนคติที่มีต่อระบบการเมือง ไม่ว่าทั้งหมด

^๑ Lucian W. Pye and Sidney Verba, Political Culture and Political
Development. (Princeton: Princeton University Press, 1965), pp. 6-9.

และโปรดดู กมล สมวิเชียร, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

^๒ Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture, (Boston:
Little Brown and Company, 1965), p. 12. และโปรดดู ชัยอนันต์ สมุทวณิช,
ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, หน้า ๗๗-๗๘.

^๓ Ibid., p. 13.

^๔ Sidney Verba, "Comparative Political Culture," in Political Culture
and Political Development. eds. Lucian W. Pye and Sidney Verba, (Princeton:
Princeton University Press, 1965), p. 513.

หรือบางส่วน หรือทัศนคติที่มีต่อบทบาทของอัตตา (Self) ของตนในระบบ
 รายละเอียดของการเรียนรู้ (Orientation) ทางวัฒนธรรมทางการเมืองพอจะ
 จะแยกออกได้เป็น ๓ ประเภทด้วยกันคือ

๑. การเรียนรู้ในด้านข่าวสาร (Cognitive Orientation) ทางการเมือง
 คือ ความรู้หรือความเชื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับระบบการเมือง บทบาททางการเมืองและผู้นวมบทบาทเหล่านั้น ตลอดจนวัตถุประสงค์และผลผลิตของระบบ

๒. การเรียนรู้ในเชิงอารมณ์ (Affective Orientation) คือความรู้สึกรู้สึกที่มีอยู่
 เกี่ยวกับระบบการเมือง บทบาททางการเมืองบุคคลทั่วไป และกิจกรรมต่าง ๆ

๓. การเรียนรู้ในเชิงประเมิน (Evaluative Orientation) ได้แก่คฤยพินิจหรือความ
 เห็นเกี่ยวกับหน่วยต่าง ๆ ทางการเมือง (Political Object) ซึ่งตามปกติมีความเห็นเกี่ยวข้องกับส่วนผสมส่วนของการนิยามมาตรฐานและเกณฑ์ต่าง ๆ กับข่าวสารและความรู้สึก

ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองในส่วนที่เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจต่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองนั้น ใน
 ทัศนะของ Almond และ Verba ได้แยกแยะวัตถุประสงค์ทางการเมือง (Objects of
 Orientation) ออกเป็น ๔ อย่าง ดังนี้^๒

^๑ ปฐม มณีโรจน์, ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาการเมือง. (พระนคร: คณะรัฐ-
 ประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๗๖.

^๒ Almond and Verba, The Civic Culture: Political Attitudes and
 Democracy in Five Nations, pp. 14-17. และ อ้างใน ชลอ ไบเจริญ "ความคิดเห็น
 ทางการเมืองของผู้นำเยาวชนชนบท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต
 บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๑๕-๑๖.

๑. System as general object ได้แก่ความรู้ความเข้าใจที่บุคคลมีต่อระบบการ เมืองของตนโดยส่วนรวมหรือโดยทั่วไป เช่น ความเป็นชาติ มีลัทธิความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ขนาด ที่ตั้ง กำจัดอำนาจ รัฐธรรมนูญ ระบบการปกครอง เป็นต้น
๒. Input objects ได้แก่ความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสถาบันหรือองค์การทางการเมืองต่าง ๆ ตัวแทนของรัฐ ตัวแทนของประชาชน หรือบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการ เมือง เป็นต้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรี พรรคการเมือง กลุ่มอิทธิพล หรือกลุ่มผลประโยชน์ สื่อมวลชน
๓. Output objects ได้แก่ความรู้ความเข้าใจของบุคคลในฐานะที่เป็นส่วนประกอบของการเมืองโดยตรง ว่าจะมีความเข้าใจในฐานะและบทบาทของตัวเองในระบบการเมืองอย่างไรบ้าง มีความรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับ สิทธิ อำนาจ ขอบผูกพันและวิธีการใช้อิทธิพลในระบบการเมือง เป็นต้น
๔. Self as objects ได้แก่ความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อผลลัพธ์ที่ออกมาจากระบบการเมือง เช่น นโยบายของประเทศหรือกฎหมายที่ออกมาจากฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นต้น

ในระดับกว้าง ๆ ทั่วไปอาจพิจารณาการพัฒนาของวัฒนธรรมทางการเมืองในแง่ของการพัฒนาเหตุผล... ก็คือ "กระบวนการที่ทำให้บุคคลเพิ่มพูนความสามารถในการใช้เหตุผล การวิเคราะห์ วิจารณ์ และปักถือหลักฐานที่ประจักษ์จริงจัง ในกิจกรรมทางการเมืองของตน"

ฉะนั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษา การเมือง วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นปัจจัยที่จะต้อง ใ้รับการพิจารณา เพราะว่า "ระบบการเมืองทุก ๆ แห่ง ปกป้องอยู่กับลักษณะเฉพาะของคนในการ เรียนรู้เกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมือง"^๒

^๑ Almond and Powell, Comparative Politics: A Development Approach, p. 24.

^๒ ปฐม มณีโรจน์, ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาทางการเมือง, หน้า ๑๓๘.

ประเภทของวัฒนธรรมทางการเมือง

Almond และ Verba ได้จำแนกประเภทของวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น
๓ ประเภท คือ

๑. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคิงเดิมจำกัดวงแคบ (Parochial Political Culture)
หมายถึงลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งคนในสังคมกลุ่มใดจะจัดอยู่ในพวกที่มีวัฒนธรรมทางการเมือง
เมืองประเภทนี้ มีลักษณะไม่มีความรู้ความเข้าใจและเห็นทางในระบบการเมืองของสังคม และไม่มี
การรับรู้หรือมีความคิดเห็นต่อการปฏิบัติงานของสถาบันทางการเมือง ตลอดจนไม่สนใจใฝ่ใฝ่หรือไม่คิด
ว่าตัวเองมีความผูกพันหรือมีส่วนร่วมทางการเมือง รวมทั้งมิได้ตั้งความหวังหรือขอเรียกร้องจากระบบ

๒. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (Subject Political Culture)
หมายถึงลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งคนในสังคมกลุ่มใดจะจัดอยู่ในพวกที่มีวัฒนธรรมทางการเมือง
เมืองประเภทนี้มีลักษณะ มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองของสังคม แต่ไม่สนใจที่จะ
เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง และไม่มีความรู้สึกว่าตนเองสำคัญ หรือสามารถที่จะ
มีอิทธิพลต่อการเมือง เช่น จะมีความรู้สึกแต่เพียงว่า ตนเองมีหน้าที่ต้องยอมรับอำนาจของรัฐหรือ
ประเทศ และเชื่อฟังปฏิบัติตามกฎหมายเท่านั้น

๓. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (Participation Political Culture)
หมายถึงลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งคนในสังคมกลุ่มใดจะจัดอยู่ในพวกที่มีวัฒนธรรมทางการเมือง
เมืองประเภทนี้ มีลักษณะมีความรู้ความเข้าใจในระบบการเมืองของสังคม มีทัศนคติและความเห็น
ต่าง ๆ ต่อกิจกรรมและกระบวนการทางการเมือง ตลอดจนมีความกระตือรือร้นสนใจเข้าไปมีส่วน
ร่วมทางการเมือง มีความรู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญ มีความหมาย สามารถที่จะมีอิทธิพลต่อการ
เมือง รวมทั้งมีส่วนร่วมกับระบบทั้งในแง่ของผลผลิตและวัตถุประสงค์ กล่าวคือ ในแง่รับประโยชน์จากระบบ
แล้วก็ยังเข้าร่วมผูกพันในการเสนอขอเรียกร้องหรือวินิจฉัย ตัดสิน ในเรื่องต่าง ๆ ด้วย

^๑ Almond and Verba, The Civic Culture, pp. 17 - 19.

แต่ตามความเป็นจริง การที่ในสังคมหนึ่ง ๆ คนในสังคมทั้งหมดจะมีวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นแบบเดียวกันหมดเป็นเรื่องที่เป็นไปได้อาก เพราะทุกสังคมจะมีส่วนผสมของวัฒนธรรมทางการเมือง แบบต่าง ๆ กัน ตามที่กล่าวมาแล้ว หรืออีกนัยหนึ่ง ไม่มีสังคมใดที่คนในสังคมจะมีวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นแบบหนึ่งแบบใดโดยเฉพาะ เพราะประเทศที่คนส่วนมากมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบส่วนรวมนั้น จะต้องมิกลุ่มบุคคลที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพเราะ และแบบคั่งเค็มร่วมอยู่ด้วย ฉะนั้น ความแตกต่างระหว่างสังคมเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองมีเพียงว่าสังคมหนึ่ง ๆ ประชาชนมีวัฒนธรรมทางการเมืองโน้มเอียง เป็นแบบใดมากกว่ากัน เท่านั้น

จึงอาจกล่าวได้ว่าโครงสร้างทางการเมืองของทุกสังคมจะมีส่วนผสมของความล่าช้าและความทันสมัยรวมอยู่ด้วยกันเสมอ ไม่มีโครงสร้างทางการเมืองของสังคมใดทันสมัยสมบูรณ์ หรือล่าช้าเกินไปอย่างที่สุด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ โครงสร้างทางการเมืองของสังคมหนึ่ง ๆ อาจมีวัฒนธรรมทางการเมืองหลายแบบผสมกันอยู่ เกี่ยวกับเรื่องนี้ Almond และ Verba มีความเห็นว่าโครงสร้างทางการเมืองของสังคมหนึ่ง ๆ สามารถจำแนกออกได้ เป็น ๓ ประเภทตามลักษณะความโน้มเอียงของส่วนผสมของวัฒนธรรมทางการเมืองคือ

๑. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคั่งเค็มจำกัดวงแคบผสมแบบไพเราะ หมายถึงระบบการเมืองที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่โดยยอมรับอำนาจของเผ่า หมู่บ้าน หรือเจ้าของที่ดินอีกต่อไป แต่มีความผูกพันต่อระบบการเมืองที่สลับซับซ้อนมากกว่าหมู่บ้าน คือยอมรับอำนาจของรัฐบาลกลาง แทนที่จะยอมรับอำนาจของเจ้าเมืองหรือหัวหน้าเผ่า แต่ไม่สนใจที่จะเรียกร้องอะไรทางการเมืองหรือไม่สนใจจะใช้สิทธิทางการเมือง

^๑ ชัยอนันต์ สมุททนิต, ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิชเนต, ๒๕๑๘), หน้า ๘๑.

^๒ Almond and Verba, The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations, p. 23. และโปรดดู ชัยอนันต์ สมุททนิต, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑-๘๓.

ของตน และไม่คิดว่าตนเองจะมีบทบาทหรืออิทธิพลอย่างไรต่อระบบการเมือง

๒. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร์ท่า ผสมแบบมีส่วนร่วม หมายถึงระบบการเมืองที่ประชาชนบางส่วนเริ่มมีความกระตือรือร้นสนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง มีทัศนคติเห็นว่าตนเองสามารถที่จะมีบทบาทและมีอิทธิพลต่อระบบการเมือง สามารถทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ แต่ในขณะเดียวกันก็มีประชาชนส่วนหนึ่งยังมีความเฉยเมยไม่สนใจใยดีที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง มีความโน้มเอียงที่จะยอมตามอำนาจ มีทัศนคติว่าการเมือง การปกครอง ไม่ใช่เรื่องของประชาชนคนธรรมดา

๓. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคิง เคิมจำกัควง แคมผสมแบบมีส่วนร่วม หมายถึงระบบการเมืองที่ประกอบด้วยคนหลายเผ่าชนหรือหลายเชื้อชาติแต่ละเผ่าชน แต่ละเชื้อชาติ จะมีความจงรักภักดียึดมั่นในกลุ่มตนอย่างแน่นแฟ้นเป็นลำดับแรก และการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลกลุ่มไปในทางเพื่อประโยชน์เฉพาะกลุ่ม เฉพาะเชื้อชาติมากกว่าสังคมส่วนรวมทั้งหมด

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย

วัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย มีลักษณะเป็นอย่างไรนั้น ในเรื่องนี้มีนักรัฐศาสตร์หลายท่านได้เสนอแนวความคิดไว้ดังนี้

ในทัศนะของนักรัฐศาสตร์ ๒ ท่านคือ Almond และ Verba ว่าวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ "Civic Culture" ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมซึ่งคนในระบบการเมืองที่มีวัฒนธรรมแบบนี้มีลักษณะทั้งความกระตือรือร้นใจมีส่วนร่วมทางการเมือง และทั้งที่ไม่อินังขังชอบ ไม่ใยดี ไม่สนใจ ไม่ต้องการที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองควบคู่กันอยู่ เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย

ข้อสังเกตว่าความเฉยเมยไม่สนใจยุ่งเกี่ยวกับการเมืองในความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ "Civic Culture" นี้มีสาระเนื้อหาเป็นเรื่องความยอมรับในอำนาจของรัฐบาล เพราะเชื่อมั่นในความชอบธรรม ความสามารถและความตั้งใจดีของผู้ปกครองประเทศ ดังนั้นเราจึง

๑ รัยอนันต์ สมุทวณิช, เรื่องเกม, หน้า ๘๔-๘๕.

อาจกล่าวให้ชัดเจนได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมือง "Civic Culture" เป็นส่วนผสมของทัศนคติความเชื่อ ๒ อย่างควบคู่กันไป กล่าวคือ มีความเคารพเชื่อฟัง ยอมรับในอำนาจของรัฐบาลอย่างหนึ่ง และความเป็นอิสระอย่างมั่นคงอีกอย่างหนึ่ง ลักษณะเด่นแรกของทัศนคติทางการเมืองแบบนี้ คือ ความสามารถในการเป็นผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองที่ดี ลักษณะเด่นที่สองของทัศนคติทางการเมืองดังกล่าว คือ ความสามารถในการเป็นพลเมืองผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี

กล่าวโดยสรุปแล้ว วัฒนธรรมทางการเมืองแบบนี้ คือ ลักษณะรวมของความโน้มเอียงทางการเมือง ๒ อย่างที่มีอยู่ในบุคคลคนเดียวกัน คือ ความสามารถที่จะเป็นผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองที่ดี และความสามารถในการเป็นพลเมืองผู้มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี^๑ คือถือว่าการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหน้าที่ เชื่อมั่นว่าตนเองมีสิทธิและความสามารถที่จะไปมีส่วนนี้ในการเมืองและการปกครอง รวมทั้งมีบทบาทสำคัญที่จะมีอิทธิพลต่อการเมือง

ในทัศนะของ Robert A. Dahl วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยมีลักษณะดังนี้คือ^๓

๑. มีศรัทธายึดมั่นในคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเอง
๒. มีศรัทธายึดมั่นในคุณค่าของบุคคลอื่น ๆ
๓. ยึดมั่นในอิสระเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ไม่ศรัทธาหรือไว้วางใจอำนาจเด็ดขาดไม่ต้องการที่จะมีอำนาจเหนือบุคคลอื่น หรือยอมจำนนต่ออำนาจ
๔. มีจิตใจพร้อมที่จะรับความแตกต่างในความคิดเห็นและความแตกต่างด้านอื่น ๆ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑-๘๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕.

^๓ Robert A. Dahl, Modern Political Analysis, (New Delhi: Prentice-Hall of India, 1963), p. 91.

ควาย เช่น วิย เพศ เชื้อชาติ ศาสนา อุดมการณ์ เป็นต้น

Daniel Wit ได้ให้ความเห็นว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย อย่างน้อยที่สุด มี ๔ ประการคือ

๑. การมีทัศนคติที่ดี ที่แต่ละคนมีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเป็นการมองโลกในแง่ดี โดยมาจากความเชื่อที่ว่า มนุษย์สามารถเอาชนะสิ่งแวดล้อมได้ และเอาชนะความบกพร่องของตัวเองได้
 ๒. มีทัศนคติที่วางรัฐบาล และรัฐเป็นเครื่องมือของสังคม กล่าวคือรัฐสามารถสนองความต้องการของแต่ละคนได้ การเมืองจึงเป็นสิ่งจำเป็น มีประโยชน์ของสกปรก และมีการคอร์รัปชัน และเป็นเรื่องของประชาชนโดยตรง
 ๓. มีค่านิยมที่เรียกว่า "เป็นปัจเจกชนนิยม (Individualism) หรือความเป็นตัวของตัวเอง คือเชื่อว่าสิทธิ และเสรีภาพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ติดมาพร้อม ๆ กับความเป็นมนุษย์ ไม่มีใครจะละเมิดได้
 ๔. มีความเชื่อในสิทธิในการปฏิบัติของประชาชน มีทัศนคติที่ว่าประชาชนสามารถล้มล้างรัฐบาลได้ ถ้ารัฐกระทำตนเป็นนายประชาชน และไม่ทำตนตามความประสงค์ของมวลชน
- ทินพันธุ์ นาคะตะ มีทัศนะเห็นว่าวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย มีลักษณะดังนี้คือ
๑. มีจิตใจสนับสนุนหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย กล่าวคือ มีความต้องการการปกครองแบบนี้มากกว่าการปกครองแบบอื่น เห็นด้วยกับหลักการปกครองแบบนี้ว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

Daniel Wit, Comparative Political Institutes. (New York : Holt, Rinehart, 1953), pp. 112-121.

^๒ ทินพันธุ์ นาคะตะ, "ประชาธิปไตย ความหมายปัจจัยเอื้ออำนวย และการสร้างจิตใจ," วารสารธรรมศาสตร์ ๓ (กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗): ๑๖-๑๘.

๒. ยึดมั่นในสำคัญและศักดิ์ศรีของบุคคล มีความเชื่อมั่นในความเสมอภาคของบุคคลรวมทั้ง เคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

๓. เคารพในกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ ใ้ชีวิตตัดสินใจปัญหาด้วยเสียงข้างมาก ขณะเดียวกันก็ให้ความคุ้มครองสิทธิของฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อย

๔. มั่นใจมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง โดยติดตามข่าวสารของบ้านเมือง พุ้คชยถึงปัญหาของบ้านเมืองกับผู้อื่นและพยายามมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรือกำหนดนโยบายของทางราชการ เช่น การออกเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น

๕. มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน และมีความเชื่อมั่นในตนเอง หน้าที่พลเมืองได้แก่ การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ตีที่มีการปฏิบัติตามกฎหมาย การเสียภาษี การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและการออกเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น ยิ่งกว่านั้นยังจะต้องมีความเชื่อมั่นว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองของตนจะไ้ผล

๖. มีความไว้วางใจผู้อื่น และมีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่หรือสถาบันของทางราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องมีความเชื่อมั่นว่าการปกครองแบบประชาธิปไตย จะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคมได้ดีกว่าการปกครองแบบอื่น ๆ และเชื่อว่าคนเราจะปกครองตนเองได้

๗. รู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและในทางสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการใช้อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติของทางราชการ เพื่อจะได้เป็นการคัดค้านเห็นแย้งไม่ให้ฝ่ายนั้นหลงอำนาจ ปฏิบัติตามอำเภอใจ

๘. ไม่มีจิตใจเป็นเผด็จการ ลักษณะของผู้มีจิตใจแบบเผด็จการได้แก่ การมอบความรับผิดชอบในทุกสิ่งทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ การชอบใช้อำนาจเด็ดขาด การอ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ การนิยมระบบเจ้าขุนมูลนาย การไม่ยอมรับความเสมอภาคของบุคคล การไม่ยอมรับความแตกต่างของผู้อื่นในการใช้สิทธิของเขา รวมทั้งการมีแนวความคิดที่ตรงข้ามกับจิตใจแบบประชาธิปไตยที่กล่าวมาแล้ว

เนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมวิถีทางที่สมาชิกของสังคมจะไ้มาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมือง ก็เป็นแบบอย่างเกี่ยวกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองทั่วไป

ที่สังคมการเมืองมอบให้แก่สมาชิกโดยผ่านทางองค์กร (Agents) ตามความเห็นของนักสังคมนิยมและมนุษยวิทยาส่วนใหญ่ในปัจจุบันเห็นว่ามีอยู่ ๔ องค์กรที่สำคัญ ดังนี้^๑

๑. ครอบครัว มนุษย์ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากครอบครัวเป็นหน่วยแรกที่สุดในด้านวัฒนธรรมทางการเมืองก็เช่นเดียวกัน โดยเริ่มการพัฒนาตั้งแต่จุดนี้ เพราะการปกครองตามระบบประชาธิปไตยโดยยึดถือว่าการหล่อหลอมทัศนคติหรือแบบอย่างชีวิตแบบประชาธิปไตยเริ่มมาตั้งแต่ที่บ้านหรือที่ครอบครัว เพราะความสัมพันธ์ของพ่อแม่ผู้ปกครองกับลูก ๆ วาอยู่ในลักษณะใด ถ้าเป็นในลักษณะที่พ่อแม่เข้าใจความต้องการของลูก ส่งเสริมให้ลูกมีความกล้าที่จะแสดงออกให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยที่พ่อแม่คอยดูแลแนะนำ กระตุ้นให้ลูก ๆ แสดงความคิดเห็นในกิจการต่าง ๆ ของครอบครัวเท่าที่เหมาะสมกับวัย จะทำให้เด็กรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเองในฐานะเป็นสมาชิกของครอบครัว เมื่อเติบโตขึ้นก็อาจคาดหวังว่าเขาจะเป็นพลเมืองที่ดีที่มีทัศนคติที่สอดคล้องกับระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแน่นอน แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับองค์กรอีก ๓ องค์กร ที่จะกล่าวต่อไป

๒. สถาบันการศึกษา มนุษย์เราในปัจจุบันใช้เวลาในการศึกษาถึงเกือบครึ่งหนึ่งของชีวิต ทำให้สถาบันการศึกษามีอิทธิพลอยู่มากในหลายด้านของชีวิต สิ่งที่บุคคลได้รับจากสถาบันการศึกษา คือ การประสาทวิชา ความรู้ในวิชาอาชีพ ความรู้และแรงกระตุ้นให้สนใจและปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่พื้นฐานของพลเมือง ให้รู้จักเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น รู้จักแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาในสังคมนิยมประชาธิปไตยจะส่งเสริมให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา เรียนรู้เกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยให้เหมาะสมกับวัย และยอมรับผิชอบ เช่น จัดตั้งสถานักเรียน หรือนักศึกษาให้มีส่วนปกครองดูแลระเบียบวินัยของตนเองในกิจกรรมนอกหลักสูตร เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ช่วยอบรมกล่อมเกล่าทัศนคติและความคิดเห็นที่ส่งเสริมระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยมากที่สุด แต่ถ้าสถาบันการศึกษาใดกระทำในสิ่ง

^๑ ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ, "วัฒนธรรมทางการเมือง" ใน การเมืองและสังคมนิยม พิมพ์เพิ่มเติมครั้งที่ ๒, ประสพ นันทิยะกุล, บรรณาธิการ. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๒๗๘-๒๘๓.

ตรงข้าม บรรยายการศึกษาเต็มไปด้วยการบังคับยศาสตร์ รัฐบาลคุมสถาบันการศึกษาอย่างเข้มงวด ทำให้สถาบันการศึกษาขาดอิสรภาพและเสรีภาพในการดำเนินการให้การศึกษา จะเป็นการปลูกฝังการมีจิตใจแบบเผด็จการมากกว่าแบบประชาธิปไตย

๓. กลุ่มเพื่อน เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่อยู่ตามลำพังคนเดียวไม่ได้ ต้องมีญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงเกี่ยวข้องกับในชีวิตตลอดเวลา มนุษย์เรามีเพื่อนตั้งแต่พอจะติดต่อกับผู้อื่นได้ ยิ่งโตขึ้นยิ่งมีเพื่อนมากขึ้น การที่มนุษย์มีเพื่อนนั้น การกระทำหลายอย่าง การตัดสินใจในหลายกรณี ได้รับอิทธิพลจากกลุ่มเพื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ มีอิทธิพลหลอหลอมจิตใจของบุคคล เพราะบุคคลจะอยู่ในครอบครัวพ่อแม่ไม่นาน เมื่อเขาสามารถช่วยตนเองได้ เขาจะออกจากบ้านมาหางานทำส่งตัวเองเรียนหนังสือ เป็นผลทำให้คนเหล่านี้บูชาเสรีภาพ ต้องการพึ่งตัวเอง ไม่อยากเกาะพ่อแม่ตลอดไป ลักษณะอันนี้ผิดกับสังคมเกษตรกรรมที่สมาชิกของครอบครัวจะอยู่กับพ่อแม่ให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ การที่คนหนุ่มสาวในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ออกจากครอบครัวมาช่วยตัวเอง ทำให้อิทธิพลหรือบทบาทของครอบครัว พ่อแม่ลดลงไป ผู้ที่ผูกพันกับหนุ่มสาวมากที่สุด คือเพื่อน จะเห็นได้ว่ากลุ่มเพื่อนจะเป็นองค์กรที่มีอิทธิพลมากในการตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนรวมไปถึงการแสดงออกของพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล ฉะนั้นกลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลในการสร้างทัศนคติความเชื่อในด้านการเมืองในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ จะชวนำหนักไปอย่างสิ้นเชิง ถ้ามองข้ามองค์กรที่สามหรือกลุ่มเพื่อนไป

๔. กลุ่มอาชีพ การประกอบอาชีพเป็นสิ่งธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว เมื่อบุคคลประกอบสัมมาอาชีพในหน่วยงานแห่งใดแห่งหนึ่งของรัฐบาลหรือเอกชนก็ตาม เป็นระยะเวลาอันพอสมควรจะทำให้บุคคลมีความรู้สึกผูกพันกับหน่วยงานนั้น ๆ ตลอด จนยอมรับสภาพความเป็นอยู่หรือระเบียบแบบแผน และกฎเกณฑ์ของอาชีพนั้น ๆ เป็นเสมือนจิตใจของตนเอง จึงทำให้มีอิทธิพลต่อการหลอหลอม ฉายทอดบุคลิกภาพ ทัศนคติและโลกทัศน์ อันก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบหนึ่งแบบใดด้วย

๑ พลศักดิ์ จิตรโกศิริ, "วัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๔๔.

กระบวนการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทางการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมืองของคนนั้น เป็นผลมาจากที่คนเราได้เรียนรู้โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม^๑ ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากสังคม และสิ่งแวดล้อม ควบคู่กันมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างหนึ่ง และจากประสบการณ์ความเคยชินในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมอย่างหนึ่ง แล้วบุคคลก็รับเอาผลจากการเรียนรู้ขึ้นมาเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการพินิจสิ่งต่าง ๆ สิ่งที่มีอิทธิพลในการถ่ายทอดวัฒนธรรมใดแก่ สถาบันต่าง ๆ ได้แก่ครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อนฝูง กลุ่มอาชีพ ตลอดจนสื่อสารมวลชน สภาพโครงสร้างพื้นฐานของสังคมอันใดแก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ปรัชญาทางสังคมต่าง ๆ เช่น ปรัชญาการศึกษา และปรัชญาทางศาสนา รวมทั้งลักษณะของสังคม ระบบการเมืองการปกครอง และประวัติศาสตร์ของสังคมนั้น ๆ ฉะนั้น วัฒนธรรมทางการเมืองจึงเป็นที่มาของกระบวนการเรียนรู้หลายระดับ จากตัวกระทำ หรือกลไกดังกล่าวแล้วหลายตัว ซึ่งมีอิทธิพลไม่เหมือนกัน รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทั้งหมดของสังคม อันใดแก่ความเชื่อทางการเมือง ความรู้ทางการเมือง และค่านิยมทางการเมือง อาจจะแยกได้ ๒ ระดับคือ ระดับผู้ปกครอง กับระดับผู้ถูกปกครอง

การที่เราจะเข้าใจแบบแผน ค่านิยมของคนในสังคมใด ๆ นั้น เรามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ เสียก่อน และปัจจัยที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมทาง

^๑ Richar E. Dawson and Kenneth Prewitt, Political Socialization.

(Boston: Little Brown and Company, 1969), pp. 4-6, 77-78.

^๒ กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาการเมือง" ใน วรรณไวทยากร : รัฐศาสตร์. หน้า ๔๓.

การเมืองที่สำคัญคือ ค่านิยมและความเชื่อถือ ซึ่งมีความสำคัญต่อวัฒนธรรมทางการเมือง คิงที่
 ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ กล่าวว่ "วัฒนธรรมทางการเมือง คือ ผลิผลของกระบวนการเรียนรู้ทาง
 สังคมในหลายระดับและได้รับอิทธิพลมาจากหลาย ๆ หนวย (Agent) ทางสังคม

เหตุที่เราจำเป็นต้องศึกษาวัฒนธรรมทางการเมือง เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ
 ในทางการเมืองของมนุษย์ในสังคม เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม
 สามารถที่จะถ่ายทอดการศึกษาเล่าเรียนหรือการมีความสัมพันธ์ต่อกันในสังคม^๑

จึงกล่าวได้ว่า การมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบใดของบุคคล ขึ้นอยู่กับการถ่ายทอด
 ขององค์กรต่าง ๆ รวมทั้งสื่อมวลชน สภาพโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม และประวัติศาสตร์ของ
 สังคมนั้น เช่น ในสังคมใด สังคมใด ๆ ดังกล่าวถ่ายทอดวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย บุคคลในสังคม
 นั้น ๆ ก็จะมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบประชาธิปไตยเป็นต้น

กระบวนการเรียนรู้มีความสำคัญมาก ประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่
 มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองใหม่ จะใช้กระบวนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสร้างวัฒนธรรม
 ทางการเมืองของประชาชนให้สนับสนุนการปกครองของตน เช่น ประเทศเยอรมันตะวันตก ได้ให้
 คนเรียนรู้ระดับสถาบันการศึกษา สร้างวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชน สนับสนุนการปกครอง

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

^๒ Pricha Hongkralers, "Political Culture: Its Nature and Significance," The Journal of Social Science. Vol. 11. (October 1974): 84.

อ้างใน บุญชาติ พรหมพูล, "การเรียนรู้ทางการเมือง ของนักเรียนนายเรืออากาศไทย,"
 (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 ๒๕๒๐), หน้า ๓๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

ของคนที่ประเทศเยอรมันตะวันตกหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้นำเอาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ โดยพยายามสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนให้เป็นแบบประชาธิปไตย โดยสร้างบรรยากาศแบบประชาธิปไตยในสถาบันการศึกษา และสอนวิธีการปกครองแบบประชาธิปไตยให้แก่ักเรียนโดยการฝึกฝนให้นักเรียนรู้จักถกเถียงอภิปรายในห้องเรียน และจัดให้มีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน เช่นเดียวกับประเทศสหภาพโซเวียตซึ่งใช้ระบบการปกครองแบบเผด็จการ โดยพยายามสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนให้สนับสนุนระบบการปกครองของตน โดยเน้นอบรมปลูกฝังนักเรียนให้สำนึกในเรื่องระเบียบ ขอบตามอำนาจ และจงรักภักดีต่อผู้นำพรรคและชาติ รวมทั้งปลูกฝังให้สำนึกในลัทธิมาร์กซิสต์ เลนินนิสต์ เป็นต้น

โดยเหตุที่เชื่อ ความรู้ และค่านิยมพื้นฐานกับวัฒนธรรมการเมือง มีความสัมพันธ์เกี่ยวของใกล้ชิดกัน วัฒนธรรมทางการเมืองย่อมมีนัยความหมาย หมายถึงความเชื่อ ความรู้และค่านิยม หรือความรู้สึกของคนที่เกี่ยวข้องกับการเมือง หรือใกล้ชิดกับการเมือง^๓

¹ Sidney Verba, "Germany The Remaking of Political Culture," in Political Culture and Political Development, eds. Lucian W. Pye and Sedney Verba (Princeton: Princeton University Press, 1965), p. 521.

² Gabriel A. Almond, ed. Comparative Political Today: A World View. (Boston: Little Brown and Company, 1974), p. 274.

³ Sidney Verba, "Comparative Political Culture," in Political Culture and Political Development, p. 521.

การเรียนรู้ทางการเมือง (Political Socialization) เป็นขบวนการหรือขั้นตอนในการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมือง และเป็นการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมือง ถ้าของเดิมไม่เหมาะสมต่อระบบการเมือง ซึ่งก็หมายความว่า ขั้นตอนการฝึกอบรมในการให้ความรู้ทางการเมืองนี้ส่งผลดีหรือผลเสียต่อวัฒนธรรมทางการเมืองได้ในขั้นสุดท้าย เชน จะทำลายระบบการปกครองแบบเผด็จการ ก็จำเป็นต้องปลูกฝังความเชื่อให้ประชาชนเสียใหม่ว่า ผู้นำที่ไม่ได้ก้าวสู่อำนาจตามความยินยอมของคนส่วนใหญ่ไม่มีใ้ผู้ปกครองที่แท้จริง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลภายในประเทศ และเป็นผลผลิตของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ดังนั้น การเรียนรู้ทางการเมืองซึ่งมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทางการเมืองในแง่ที่ว่า เป็นขบวนการที่จะทำให้พลเมืองในประเทศมีความรู้เรื่องของการเมืองการปกครองประเทศซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิดชอบพอ เกิดรักชัง หรือหนึ่งใจเดียวกันเมือง^๒

จึงกล่าวได้ว่า การศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง จึงมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการศึกษากระบวนการ — เรียนรู้ทางการเมือง และยังการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองขยายตัวออกไปเท่าใด การศึกษากระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง เพื่อจะค้นคว้าหาเหตุผลมาอธิบาย แบบแผน

^๑ Almond and Powell, Comparative Political: A Development Approach p. 48.

^๒ ทักนีย์ บัจจุสานนท์, "การเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายร้อยทหารบกไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๔๓-๔๔., และ บุญชาติ พรหมพูล, "การเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายเรืออากาศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๔๐.

วัฒนธรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นย่อมต้องขยายตัวออกไปด้วยเป็นเงา

การเรียนรู้ทางการเมืองกับระบบการเมือง

การเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการศึกษาเรียนรู้ ในด้านการเมืองของแต่ละคน จากตัวการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ในทุกชั้นตอน ก่อให้เกิดทัศนคติ ความรู้ความเข้าใจ ค่านิยม และพฤติกรรมทางการเมืองที่ต่างกันหรือคล้ายคลึงกัน จึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของการเรียนรู้ทางการเมืองกับระบบการเมืองต่อไป

ระบบการเมือง เป็นเรื่องของกลไกที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจที่มีความชอบธรรมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นกระบวนการตัดสินใจโดยองค์การต่าง ๆ ของรัฐบาลโดยหวังจะได้รับการเชื่อฟังและปฏิบัติตามจากประชาชนในรัฐนั้น^๒ ซึ่งในทัศนะของ Easton เห็นว่า ระบบการเมืองเป็นการดำเนินงานหรือกิจกรรมทางการเมือง ในฐานะที่มีลักษณะแตกต่างออกไปจากระบบการดำเนินงานในกิจกรรมทางคานต่าง ๆ เช่น สังคมหรือเศรษฐกิจการวิเคราะห์การเมืองในรูปแบบนี้ ยอมรับว่า เราสามารถแยกระบบการเมืองหรือระบบการดำเนินงานหรือกิจกรรมทางการเมืองออกจากระบบอื่น ๆ หรือสภาพแวดล้อมได้ อย่างน้อยก็ในแง่การวิเคราะห์^๓ ซึ่งได้กล่าวว่า "ในทุกสังคม แม้ว่าจะเป็นสังคมแบบง่ายที่สุดหรือเล็กที่สุด คนทุกคนในสังคมจะต้องถูกแทรกแซงควยอำนาจหน้าที่

^๑ อุษณีย์ ฉัตรานนท์, "แนวทางการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการ Political Socialization," รัฐศาสตร์นิเทศ : ๘.

^๒ Roy C. Macridis and Bernard Brown, eds. Comparative Politics, Notes and Readings. (Homewood, 3: Dorsey Press, 1964), p. 1.

อ้างใน สุจิต บุญบงการ, "การวิเคราะห์ระบบการเมือง" ใน การเมืองเปรียบเทียบ : ปัญหาและแนวความคิด. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๑.

^๓ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

ของสังคม เพื่อตัดสินใจแตกต่างกัน" ไม่มีประชาชนในสังคมใดเลยที่จะพอใจต่อสังคมนั้นอย่างสมบูรณ์ และไม่มีสังคมใดเลยที่จะปราศจากการขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ดังนั้น จึงไม่มีสังคมใดเลยที่ไม่มีระบบการเมือง ระบบการเมืองจึงอาจจำกัดได้ว่าเป็นกลุ่มบุคคลและสถาบันต่าง ๆ ที่จัดการรักษากฎระเบียบและจัดข้อยุ่งยากและหาทางแก้ไขปัญหารวมกัน ที่ซึ่งไม่มีสังคมใดที่สามารถจัดการ เรื่องเหล่านี้ได้โดยปราศจากรัฐบาล

Easton เป็นนักรัฐศาสตร์คนแรกที่น่าทึ่งกว่าด้วยระบบมาใช้วิเคราะห์ระบบการเมืองซึ่ง Easton กล่าววาระบบการเมือง หมายถึง กระบวนการที่ซึ่งสิ่งที้นำเข้าสู่ระบบ (input) อันประกอบควยสิ่งทีต้องการหรือขอเรียกร้อง (demands) และส่วนที่สนับสนุน (supports) ถูกแปรเปลี่ยนไปโดยโครงสร้าง และกระบวนการต่าง ๆ อันจะก่อให้เกิดสิ่งทีนำออกจากระบบ (output) ได้แก่ ข้อตัดสินใจ หรือการกระทำ การทำงานของระบบนี้จะมีลักษณะเคลื่อนไหวบุคคลเวลา (dynamic) คือจะมีสิ่งทีนำเข้าสู่ระบบ ได้แก่ ขอเรียกร้องและการสนับสนุน ข้อเรียกร้องนี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมของระบบการศึกษา ข้อเรียกร้องทำให้เราทราบข้อมูลต่าง ๆ ทีเป็นปัจจัยในการดำเนินงานของระบบ ข้อเรียกร้องยังเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการเมือง ฉะนั้นข้อเรียกร้องนี้จะเป็นปัญหาหรือประเด็น

^๑ David Easton, The Political System. (New York: Alfred A. Knopf, 1953), pp. 136 - 137.

^๒ David Easton, A System Analysis. (New York: Harper & Row, 1972), pp. 46-47.

^๓ David Easton and J. Dennis, Children in the Political System: Origins of Political Legitimacy, (New York: McGraw-Hill Book Company, 1969), p.48. อ้างใน สุชาติ ราษฎร์คุษี, "ภาพพจน์เกี่ยวกับอำนาจทางการเมืองของนักเรียนไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนระดับประถมและมัธยมในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๔๘.

^๔ สุจิต บุญบงการ, "การวิเคราะห์ระบบการเมือง" ใน การเมืองเปรียบเทียบ: ปัญหาและแนวความคิด, หน้า ๘.

ทางการเมืองหรือไม่อยู่ที่ลักษณะและขนาดของการเรียกร้อง ส่วนการสนับสนุนอาจแบ่งออกได้ เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ประเภทแรกเป็นการแสดงออกที่ชัดเจน อันจะมีผลช่วยส่งเสริมเป้าหมาย ผลประโยชน์ หรือการกระทำของอีกคนหนึ่ง หรือวิธีการดำเนินงานที่เป็นอยู่ในขณะนั้นของระบบ การเมือง เช่น การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การไปเสียภาษี เป็นต้น อีกประเภทหนึ่ง เป็นการสนับสนุนที่ไม่ใช่เป็นการแสดงออกภายนอกแต่เป็นเรื่องของจิตใจ อันได้แก่ ความรู้สึก ความเชื่อ ทศนคติ ซึ่งบุคคลนั้นมีอยู่ อันจะทำให้เขาพร้อมที่จะสนับสนุนช่วยเหลือ การกระทำของอีกบุคคลหนึ่ง นักรัฐศาสตร์บางคนเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) การสนับสนุนในประเภทหลังนี้มีส่วนอย่างสำคัญเช่นกันในการ ดำเนินงานและการคงอยู่ของระบบการเมือง เช่นในระบอบประชาธิปไตย ถ้าประชาชนไม่มีความ เชื่อมั่นหรือชอบระบบนี้เสียแล้ว ประชาชนอาจไปใช้สิทธิเลือกตั้งนอกระบบ และอาจไม่เข้าใจของ ความสำคัญของการเลือกตั้ง อันอาจจะเกิดผลเสียต่อการปกครองแบบนี้ได้ หรือประชาชนมีความจงรัก ภักดีในระบบของเขาแล้ว การที่จะล้มล้างระบบโดยการกระทำของระบบการเมืองอีกระบบหนึ่ง นั้นกระทำไม่ไค้ได้ง่ายนักในเรื่องของการสนับสนุนนั้น Easton ได้แบ่งประเภทของการสนับสนุน ไว้เป็น ๓ ประเภทคือ การสนับสนุนต่อประชาคมทางการเมืองหรือต่อชาติของตน (support for the community) ซึ่งอาจแสดงออกมาในรูปของความเป็นชาตินิยมการสนับสนุนต่อ

^๑ ลีชิต วีระเวทิน, "แนวการศึกษาการเมืองของสำนักพฤติกรรมศาสตร์," รัฐศาสตร์-สาร ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๒๐): ๑๕.

^๒ สุจิต บุญบงการ, "การวิเคราะห์ระบบการเมือง" ใน การเมืองเปรียบเทียบ : ปัญหาและแนวความคิด พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๑๕.

^๓ Easton and Dennis, Children and the Political System: Origins of Political Legitimacy, pp. 58 - 61.

อาจใน สุชาติ ราษฎร์คุศิ, "ภาพพจน์เกี่ยวกับอำนาจทางการเมืองของนักเรียนไทย: ศึกษา เฉพาะกรณีนักเรียนระดับประถมและมัธยมในกรุงเทพมหานคร" หน้า ๕๐.

ระบอบการปกครอง (support for the political regime) และการสนับสนุนต่อฝ่ายที่มีอำนาจหน้าที่ (support for the authorities) อันหมายถึงสมาชิกของระบบซึ่งเป็นผู้ค้ำเนินบทบาทในฐานะเป็นผู้รับผิดชอบต่อการดำรงรักษาระเบียบแบบแผนของระบบการเมืองนั้น ๆ เช่น นายกรัฐมนตรี ทหาร ตำรวจ ผู้พิพากษา เป็นต้น

เมื่อสิ่งเหล่านี้เข้าสู่ระบบดังกล่าวถูกเปลี่ยนโดยโครงสร้างและกระบวนการต่าง ๆ ได้แก่ รัฐบาลโลกต่าง ๆ เช่นหน่วยงานฝ่ายข้าราชการ เมื่อผ่านกรรมวิธี เช่น การประชุม การอภิปราย เป็นต้น ก็จะคัดสรรออกมาเป็นส่วนที่นำออกจากระบบซึ่งมีความหมายถึงการตัดสินใจหรือนโยบายทางการเมือง ซึ่งจะต้องมีการบังคับใช้ให้มีการปฏิบัติตาม ส่วนที่นำออกจากระบบดังกล่าวอาจรวมถึงตัวบทกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบ ตลอดจนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ และถ้าผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม จะต้องได้รับโทษซึ่งอาจจะเป็นโทษเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การปรับ หรือโทษที่รุนแรง เช่น การจำคุกหรือประหารชีวิตก็ได้ ส่วนที่นำออกจากระบบหรือการตัดสินใจของระบบเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากการเรียกร้องการตัดสินใจบางอย่างของรัฐบาลอาจสามารถที่จะทำให้ผู้เรียกร้องพอใจได้ที่ไม่กระทบกระเทือนคนอื่น แต่ส่วนใหญ่ของขอเรียกร้องมีอำนาจมากและขัดกันเอง การตัดสินใจของระบบจะเป็นการประนีประนอม ซึ่งอาจจะทำให้ผู้เรียกร้องพอใจหรือไม่พอใจก็ได้ หรืออาจเป็นที่พอใจของกลุ่มหนึ่ง อีกกลุ่มอาจไม่พอใจก็ได้ และมีปฏิกริยาตอบโต้ เราก็คือว่าส่วนที่นำออกจากระบบดังกล่าวมีผลกระทบกระเทือนต่อส่วนที่นำเข้าสู่ระบบและเรียกผลกระทบดังกล่าวว่าการป้อนกลับ (feed back)

สิ่งที่น่าพิจารณาคือ การดำรงอยู่ของระบบหรือความมีเสถียรภาพของระบบอันเป็นสิ่งปรารถนานั้น จะดำเนินไปควยดีได้อย่างไร คำตอบก็จะมุ่งไปที่ตัวการบ่อนทำลายความมีเสถียรภาพของระบบนั้น โดยพิจารณาไปที่ความตึงเครียด (stress) ที่จะมีผลทำให้มีการเคลื่อนไหวของระบบชะงักงันได้ ความตึงเครียดนี้ไ้แก่ ความตึงเครียดอันเกิดจากขอเรียกร้องเข้าระบบ ซึ่ง

๑ สุจิต บุญบงการ, "การวิเคราะห์ระบบการเมือง" ใน การเมืองเปรียบเทียบ: ปัญหาและแนวความคิด, หน้า ๑๑.

หมายความว่าระบบไม่สามารถเปลี่ยนข้อเรียกร้องในฐานะเป็นส่วนที่นำออกจากระบบได้ อันอาจสืบเนื่องมาจากความไร้ประสิทธิภาพของระบบเอง หรือข้อเรียกร้องเป็นสิ่งที่มากเกินไป จนไม่สามารถจะทำได้อีกได้ ส่วนความตึงเครียดอีกประการหนึ่งได้แก่ ความตึงเครียดอันเกิดจากการสนับสนุนได้แก่ การที่สมาชิกของระบบต้องการให้การสนับสนุนในค่านางต่าง ๆ แก่ระบบ ได้แก่การสนับสนุนต่อประชาคมทางการเมือง หรือต่อชาติ ตลอดจนการปกครองหรือความเชื่ออันเป็นแนวทางของระบบ และต่อฝ่ายที่มีอำนาจหน้าที่ ซึ่งจะก่อให้เกิดความตึงเครียดแก่ระบบ มีผลทำให้ระบบไม่สามารถเคลื่อนไหวไปอย่างมีประสิทธิภาพและเสถียรภาพ การสนับสนุนในค่านางต่าง ๆ เหล่านี้จะมีลักษณะที่เป็นบวกหรือลบนั้น ส่วนหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับคนที่คนในระบบจะมีทัศนคติทางการเมืองไปในแนวบวกหรือลบต่อระบบการเมืองนั้นเอง ทัศนคติทางการเมืองนี้เป็นเรื่องของจิตใจที่มีผลต่อพฤติกรรมต่อไป คือเป็นเรื่องของการรับรู้ ความรู้ความเข้าใจ ความรักหรือความพอใจ ความรู้สึกและทัศนคติ การรู้จักประเมินคุณค่า และค่านิยมและบรรทัดฐาน ที่บุคคลมีต่อระบบการเมืองในแง่บวกหรือลบ การมีทัศนคติทางการเมืองที่เป็นมาย่อมเป็นส่วนหนึ่งของการสนับสนุนที่มีต่อระบบ โดยเฉพาะส่วนสนับสนุนให้ทางค่านางจิตใจนั่นเอง ได้กล่าวแล้วว่าทัศนคติทางการเมืองนั้น เป็นผลมาจากการเรียนรู้ทางการเมือง ซึ่งจะเกิดขึ้นตั้งแต่ในวัยเด็ก และมีอิทธิพลต่อไปจนถึงวัยเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้นการศึกษาการเรียนรู้ทางการเมืองในวัยเด็ก จึงมีส่วนสำคัญในการพิจารณาความมีเสถียรภาพของระบบการเมืองได้เป็นอย่างดี^๒

^๑ Easton and Dennis, Children and the Political System: Origins of Political Legitimacy, p. 5. อางใน สุชาติ ราษฎร์คุษี, "ภาพพจน์เกี่ยวกับอำนาจทางการเมืองของนักเรียนไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนระดับมัธยมและประถมในกรุงเทพมหานคร", หน้า ๕๑-๕๒.

^๒ สุชาติ ราษฎร์คุษี, เรื่องเดียวกัน.

บทบาทของสื่อมวลชน

วิธีการที่จะให้ประชาชนมีความรู้และเกิดการตื่นตัวทางการเมือง จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือสื่อสาร (Communication Process) ซึ่งเป็นเครื่องถ่ายทอดข้อเท็จจริง และป้อนข้อมูลให้กับประชาชนส่วนใหญ่ได้รับฟัง เป็นผู้สอนและชักนำประชาชนให้เข้าใจบทบาททางการเมืองของคน

เครื่องมือนี้อาจหมายถึง (Mass Media) ได้แก่ หนังสือ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์^๒ สิ่งซึ่งมีบทบาทมากมาใช้ในการให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและมีส่วนร่วมทางการเมือง

เดเนียล เลอร์เนอร์ (Daniel Lerner) กล่าวว่า สื่อมวลชน เป็นตัวการช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนำไปสู่การปรับวิถีชีวิตและค่านิยมเพื่อการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย โดยการนำเอาความคิดใหม่ ๆ และข่าวสารใหม่ ๆ ไปกระตุ้นการทำงานในเมือง เป็นต้น กรรณวิธีดังกล่าวนี้ สื่อมวลชนสาธารณะก่อให้เกิดผลประโยชน์ใหม่ ๆ ในสายตาของแต่ละคน^๓

วิลเบอร์ ชรามม์ (Wilbur Schramm) ได้ให้คำอธิบายเพิ่มเติมว่า การพัฒนาจะดำเนินไปได้ก็ต่อเมื่อได้มีการแยกมาตรฐาน จุดมุ่งหมายของประเทศ ผู้ที่จะทำหน้าที่ศึกษาระ

^๑ เกษม ศิริสัมพันธ์, "สื่อสารมวลชนกับการพัฒนาการเมือง" ใน ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้วไขและเพิ่มเติม, อมร รักษาสัตย์ และชัตติยากรณสูตร์, รวบรวม (พระนคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การชายและการซื้อแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๑๕), หน้า ๘๗-๘๘.

^๒ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า ๙๑.

^๓ Daniel Lerner, "Toward a Communication Theory," in Communications and Political Development, ed. by Lucian W. Pye (Princeton: Princeton University Press, 1963), pp. 327-350.

ดังกล่าวคือ สื่อมวลชน เพราะสื่อมวลชนจะทำหน้าที่ข่าวประกาศให้คนทั่วไปตื่นตัว สำคัญกว่ามาตรฐานชีวิต เศรษฐกิจ หรือการเมืองที่มีอยู่ในขณะหนึ่งขณะใดยังไม่ดีพอ ควรปรับปรุงให้สูงขึ้น ถ้าหากสื่อมวลชน เจ้าหน้าที่ดี มีประสิทธิภาพ จะทำให้เกิดความรู้สึกทั่วไปว่ามี "ความต้องการร่วมกัน" เป็นผลทำให้ผู้นำต้องหาทางสนองตอบความต้องการนั้น จะเห็นได้ว่าสื่อมวลชนมีความสำคัญอย่างมาก

บทบาทของสื่อมวลชนในสังคม ซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงจากบทบาทของสื่อมวลชนในสังคมสมัยใหม่ (Modern Society) สื่อมวลชนในสังคมสมัยใหม่ มีหน้าที่สำคัญ ๓ ประการ คือ^๒

๑. ถ่ายทอดข่าวสารให้ประชาชนทราบ เพื่อเป็นพื้นฐานให้ประชาชนใช้การตัดสินใจในการใช้สิทธิเลือกตั้ง

๒. เป็นผู้เสนอความบันเทิงแก่ประชาชน

๓. เป็นตลาดเสรีแห่งความคิดในทัศนะต่าง ๆ

หน้าที่ประการที่ ๑ และที่ ๓ เป็นบทบาทสำคัญในทางการเมืองของสื่อมวลชนในสังคมสมัยใหม่ แต่ในสังคมที่กำลังเปลี่ยนรูปนั้น สื่อมวลชนมีภาระหน้าที่พิเศษเพิ่มเป็นอีกประการหนึ่ง คือ เป็นผู้นำและผู้อบรมสอนมวลชน ให้เข้าใจในบทบาททางการเมืองของตน^๓

^๑ Wilbur Schramm, "Communication Development and the Development Process," in Communications and Political Development, ed. by Lucian W. Pye (Princeton: Princeton University Press, 1963), p. 36-37.

^๒ เกษม ศิริสัมพันธ์, "สื่อมวลชนกับการพัฒนาการเมือง" ใน ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้ไขเพิ่มเติม, หน้า ๘๘-๘๒.

^๓ Wilbur Schramm, "Communication Development and the Development Process," pp. 33-37.

จะเห็นได้ว่าการสื่อสารมีความสำคัญมาก เพราะหมายถึงการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่าง มนุษย์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน การสื่อสารเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ ความคิดเห็น และข้อเท็จจริงต่าง ๆ ของมนุษย์ในสังคม ฉะนั้น เมื่อพิจารณาในแง่รัฐศาสตร์ การสื่อสารมีบทบาท สำคัญในการ เป็นสื่อสอนสมาชิกให้เข้าใจพฤติกรรมและแบบแผนทางการเมืองในสังคมนั้น นอกจากนี้ ในทัศนะของ Pye เห็นว่า การสื่อสารมวลชน เป็นตัวจักรกลที่สำคัญในอันที่จะก่อให้เกิดการ การเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงในวิถีดำเนินชีวิต ทัศนคติ ค่านิยมของสมาชิกในสังคมได้ ซึ่งเท่ากับว่า การเปลี่ยนแปลงสังคมจากสภาพที่ดั้งเดิมที่ไม่เป็นที่พอใจ หรือเหมาะสม ไปสู่สภาพใหม่ดีกว่าเก่า หรืออีกจะทำให้ชีวิตดีขึ้นกว่าเดิมหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือว่า การสื่อสารมวลชน เป็นช่องทางใหม่ การเคลื่อนไหวของความคิดจากสมาชิกในสังคมไปสู่ผู้บริหาร ซึ่งทำให้เกิดผลสองอย่างคือ การสื่อสารมวลชนจะเป็นตัวเร่ง เร็ยให้ประชาชนเกิดความพยายามยิ่งขึ้นที่จะก้าวสู่ความทันสมัย และใน ขณะเดียวกันมันก็เป็น การ เกร็บบทบาทให้สมาชิกในสังคมได้รับบทบาทใหม่โดย

ความเข้าใจทางการเมือง

ความเข้าใจทางการเมืองในที่นี้หมายถึง ความรู้ความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อการ เมืองและการปกครองของประเทศ กล่าวคือ

๑. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองทั่วไปและหน้าที่ของประชาชน แหล่งที่มาของ ความรู้ความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับการเมืองที่นับได้ว่าเป็นมีความสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งในการสร้าง ทัศนคติและความเข้าใจทางการเมืองแก่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ได้แก่

๑ เกษม ศิริสัมพันธ์, "สื่อสารมวลชนกับการพัฒนาทางการเมือง" ใน ทฤษฎีและ แนวความคิดในการพัฒนาประเทศ พิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้ไขเพิ่มเติม, หน้า ๔๒-๔๔.

๒ Lucian W. Pye Communication and Political Development, (New Jersey: Princeton University Press, 1963), pp. 327-350.

- ก. ชาวสารจากหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสารมวลชนต่าง ๆ
- ข. จากสถานศึกษา
- ค. ชาวจากทางราชการ ตลอดจนคำแถลงการณ์ของรัฐบาล คำปราศรัยของนายกรัฐมนตรีต่าง ๆ ที่มีต่อประชาชนในโอกาสต่าง ๆ

พิจารณาจากที่มาดังกล่าว เราอาจจะเข้าใจแนวโน้มของความสำคัญของการสื่อสารมวลชนในการสร้างความเข้าใจและทัศนคติทางการเมืองของไทยว่า ขึ้นอยู่กับความสำคัญตามลำดับขั้นหรือปริมาณ ตลอดจนประสิทธิภาพในการกระจายข่าวหรือความรู้ต่าง ๆ กล่าวคือ ในชุมชนเมือง หรือชุมชนที่มีผู้อ่านหนังสือออกมาก ๆ หนังสือพิมพ์ยอมทำหน้าที่สื่อข่าวได้ดี และมักจะได้รับความสนใจมาก ส่วนในชุมชนชนบทที่ประชาชนมีการศึกษาในระดับต่ำหรือในชุมชนชนบท วิทยุจะเป็นที่ประสบความสำเร็จในการกระจายข่าวหรือความรู้มากกว่าสื่อชนิดอื่น เพราะสามารถจะให้ข่าวหรือความรู้แก่คนเป็นจำนวนมากในเวลาเดียวกัน และเป็นสื่อชนิดที่ไม่ต้องการตัวประกอบ (คือการอ่านออกเขียนได้) เพราะใคร ๆ ก็ยอมจะรับฟังได้ โทรทัศน์เป็นสื่อที่มีคุณภาพดีกว่าวิทยุแต่ก็เป็นสื่อที่แสวงหามาได้ยากกว่าวิทยุ (เพราะราคาแพง) แต่ในปัจจุบันนี้แนวโน้มว่าโทรทัศน์จะแพร่หลายเข้าไปในชนบทมากขึ้น

อย่างไรก็ดี เมื่อนำสื่อประเภทแรกมาเปรียบเทียบกับสถาบันที่ให้ความรู้ ซึ่งได้แก่สถานศึกษาต่าง ๆ ตลอดจนตัวเผยแพร่ข่าวทางราชการ ซึ่งได้แก่ข้าราชการแล้ว สื่อประเภทแรกให้ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองโลกกว้างกว่า และบ่อยครั้งกว่า ที่ได้จากสถานศึกษา สาเหตุหนึ่งก็เพราะส่วนใหญ่โรงเรียนจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจทางการเมืองเฉพาะแต่ในขณะที่เรียนเท่านั้น การที่ประชาชนจะพัฒนาความรู้ความเข้าใจดังกล่าวได้ต่อไปก็ต้องอาศัยสื่อมวลชน และการบอกเล่า ตลอดจนการส่งเสริมสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ จากกรณีวิจัยของคณะอาจารย์คณะรัฐศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ พบวาทะบาทของยูแทนราชภัฏและพรรคการเมือง

๑ คณะอาจารย์ผู้ทำการวิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานผลการวิจัยเรื่องลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย. (นครหลวงฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๗๒-๘๐.

ในการสร้างทัศนคติและความเข้าใจทางการเมืองและความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชนมีน้อยมาก แทนจะกล่าวได้ว่า ไม่มีอิทธิพลเพียงพอที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาการเมืองในระบอบพรรคการเมืองได้เลย เพราะความสนใจและการยอมรับและเชื่อถือของประชาชนอยู่ที่ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลมากกว่าจะอยู่ที่ผู้แทนราษฎร ดังนั้นทัศนคติของความเข้าใจของประชาชนทางการเมืองจึงมีลักษณะมุ่งทางรัฐบาล (Government Oriented) ยิ่งกว่าที่จะคำนึงถึงการที่คิดจะมีส่วนร่วมในทางการเมืองและการปกครองของประเทศ

๒. ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของประชาธิปไตย มีข้อสันนิษฐานว่า "การศึกษาของบุคคลย่อมมีส่วนทำให้ทัศนคติแตกต่างกันไป" คือ คนที่มีการศึกษาคำอาจจะไม่ทราบความหมายที่แท้จริงของประชาธิปไตย อาจมีการแปลความหมายไปต่าง ๆ กัน แต่สำหรับบุคคลที่มีการศึกษาสูง (เทียบเฉพาะในท้องถิ่นหนึ่ง) ย่อมจะมีความเข้าใจในความหมายของคำว่า ประชาธิปไตยใกล้เคียงกัน

๓. ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองประเทศ ผลการวิจัยของคณะอาจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่า ประชาชนยังมีความเข้าใจอย่างผิวเผินต่าง ๆ กันไป ยังหาได้มีความเข้าใจอย่างแท้จริงไม่

๔. เกี่ยวกับหน้าที่ของพลเมือง ผลการวิจัยดังกล่าวพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังมีความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ของพลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในลักษณะที่จะต้องกระทำตามคำสั่งของรัฐบาลมากกว่าจะเข้าใจว่าตนมีสิทธิและหน้าที่ที่จะต้องประคับประคองหรือควบคุมดูแลรักษารับผิดชอบต่อการดำเนินการบริหารประเทศของรัฐบาล

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗-๗๘.

ความสนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง (Active Citizenship) คือการที่บุคคล จะเกิดความสนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองได้นั้น เขาจะต้องมีความสนใจทางการเมือง อยากที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น และในการตัดสินใจของรัฐบาลจากการวิจัยของ Alex Inkeles พบว่า บุคคลจะเกิดความสนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น เขาจะต้อง สนใจในเรื่องราวทางการเมือง และอยากเข้าไปมีส่วนร่วมในองค์การทางการเมือง

สรุปท้ายบท

ตามที่โลกกล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า การเรียนรู้ทางการเมือง เป็นหน้าที่สำคัญที่มีต่อ ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง เพราะกระบวนการเรียนรู้จะมีอิทธิพลต่อค่านิยม ทักษะ ทักษะ หรือโครงสร้างบุคลิกภาพพื้นฐานของบุคคลในสังคม ต่อระบบการเมือง ทำให้บุคคลในประเทศมีความรู้เรื่องการเมืองในทุก ๆ ทาง ทั้งในรูปแบบ และนอกแบบ ทั้งโดยจงใจ และไม่จงใจ โดย ที่การเรียนรู้ทางการเมืองส่วนหนึ่งจะเป็นเรื่องของระบบศึกษา เพราะทำให้คนมีความรู้เรื่องการเมืองดีขึ้น และมีความเชื่อมั่นสูง ในบทบาททางการเมืองของตน โดยเฉพาะชนชั้นนำจะมีทักษะ ค่านิยม และบุคลิกภาพเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับนโยบายการศึกษาว่าเป็นอย่างไร เพราะการศึกษาเป็น ปัจจัยต่อการเรียนรู้ทางการเมือง

ส่วนวัฒนธรรมทางการเมือง ตามความหมายของนักรัฐศาสตร์ทั้งหลาย มีความหมายกว้าง ขวาง สามารถแบ่งออกได้หลายลักษณะ และมีข้อแตกต่างกันบ้าง แต่มีจุดร่วมสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งให้ความหมายใกล้เคียงกัน คือ วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง แนวความคิด ความรู้สึก ทักษะ และพฤติกรรมที่ปัจเจกชนในสังคมต่าง ๆ มีต่อระบบการเมือง ทำให้เกิดระเบียบและก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ หรือข้อสมมติฐานที่ทุกคนยอมรับ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดระบบการเมือง กล่าวได้ว่า ระบบการเมือง จะมีลักษณะและเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรที่สำคัญขึ้นอยู่กับบุคคลในระบบ

^๑ Alex Inkeles, "Participant Citizenship in the Development Countries," American Political Science Review, 63 (December, 1969): 139.

การเมืองนั้น ๆ จะมีวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นอย่างไร

วัฒนธรรมทางการเมืองดังกล่าว ถ้าเป็นไปในทางสนับสนุนก็เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย ถ้าเป็นไปในทางต่อต้านก็เรียกว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทางการเมืองอย่างใกล้ชิด และแยกกันไม่ออก เพราะการที่คนใดจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดนั้น เป็นผลผลิตมาจากกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งหมายถึง การที่บุคคลได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากสังคม และสิ่งแวดล้อม ด้วยการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างหนึ่ง และจากประสบการณ์ความเคยชินแล้วบุคคลก็เอาผลจากการเรียนรู้ เป็นเครื่องกำหนดในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง การเรียนรู้ที่ตลอดชีวิตของคนที่ทราบโดยยังอยู่ในสภาพแวดล้อมของสังคมมนุษย์

สิ่งที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางของกระบวนการเรียนรู้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลใด ขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดของสถาบัน และสิ่งต่าง ๆ ที่สำคัญได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สื่อสารมวลชน ลักษณะและสภาพโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งประวัติศาสตร์ของสังคมนั้น ๆ เพราะฉะนั้น การศึกษาวัฒนธรรมทางการเมือง จึงมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการศึกษากระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง

จะเห็นได้ว่า การเรียนรู้ทางการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมือง ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความรู้ความเข้าใจในระบบการเมือง และการปกครอง อันจะเป็นลักษณะพื้นฐานประการหนึ่ง ที่จะเอื้ออำนวยให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังจะได้อธิบายโดยละเอียดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในบทต่อไป